

**СОВЕТ
ЧЕРЕМУХОВСКОГО СЕЛЬСКОГО
ПОСЕЛЕНИЯ НОВОШЕШМИНСКОГО
МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН**

423195, РТ, Новошешминский район,
село Слобода Черемуховая, улица Пролетарская, 47
тел.: (8-4348) 35-4-17, факс: (8-4348) 35-4-17

**ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЯҢА ЧИШМӘ
МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
ЧЕРЕМУХОВО АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ
СОВЕТЫ**

423195, РТ, Яна Чишмә районы,
Черемухово Бистәсе авылы, Пролетар урамы,
тел.: (8-4348) 35-4-17, факс: (8-4348) 35-4-1

КАРАР

Черемухово авыл жирлеге Советы
Татарстан Республикасы Яңа Чишмә муниципаль районы
"28" июнь, 2017 ел **№ 22-55**

"Кагыйдәләрне раслау турында
Татарстан Республикасы Яңа Чишмә муниципаль районының "Черемухово авыл жирлеге"
муниципаль берәмлеген төзекләндерү

«Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»
2003 елның 6 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль законның 14 статьясы нигезендә,
Татарстан Республикасы Яна Чишмә муниципаль районы Черемухово авыл жирлеге
муниципаль берәмлеге территориясендә төзекләндерү объектларын тотуга бердәм
таләпләр билгеләү максатларында, Черемухово авыл жирлеге Советы

КАРАР БИРӘ:

1. Яңа Чишмә муниципаль районы Черемухово авыл жирлеге муниципаль берәмлеген төзекләндерү кагыйдәләрен расларга (1 нче кушымта).
2. «Татарстан Республикасы Яңа Чишмә муниципаль районы Черемухово авыл жирлеге муниципаль берәмлеген төзекләндерү кагыйдәләрен яна редакциядә кабул итү турында» 2015 елның 20 апрелдәгә 38-121 номерлы Черемухово авыл жирлеге советы карарын үз көчен югалткан дип тану
3. Әлеге карарны Яңа Чишмә муниципаль районы Черемухово авыл жирлегенә рәсми сайтында, Татарстан Республикасы хокукый мәгълүмат рәсми порталының рәсми сайтында һәм Татарстан Республикасы, Яңа Чишмә районы, Яңа Чишмә авылы, Совет урамы, 44 йорт адресы буенча урнашкан авыл жирлегенә мәгълүмати стендларында бастырып чыгарырга (халыкка житкерергә).

Черемухово авыл жирлеге башлыгы
Яна Чишмә муниципаль районы
Татарстан Республикасы

Е.А. Сальцина

Совет карарына кушымта
Черемухово
авыл жирлеге
Яңа Чишмә муниципаль районы
Татарстан Республикасы районнары
2017 елның 28 июнендәге 22-55 номерлы

Кагыйдә
Татарстан Республикасы Яңа Чишмә муниципаль районы Черемухово авыл жирлеге
муниципаль берәмлеген төзекләндерү

I. Гомуми нигезләмәләр

1. Татарстан Республикасы Яңа Чишмә муниципаль районының Черемухово авыл жирлеген төзекләндерү кагыйдәләре (алга таба - кагыйдәләр) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законны үтәү өчен, әйләнә-тирә мохитне саклау, халыкның санитар-эпидемиологик иминлеге турында федераль законнар, Россия Федерациясенен башка норматив хокукый актлары нигезендә эшләнә. Татарстан Республикасы һәм муниципаль норматив хокукый актлар.
2. Әлеге кагыйдәләрне барлык физик һәм юридик затлар, аларның оештыру-хокукый формасына карамастан, үтәргә тиеш.
3. Әлеге кагыйдәләр торак пунктның бөтен территориясендә гамәлдә һәм таләпләр билгели:
  - 1) биналарны (шул исәптән торак йортларны), алар урнашкан корылмаларны һәм жир участкаларын, тиешле биналарның һәм корылмаларның фасадларының һәм коймаларының тышкы күренешенә карап;
  - 2) төзекләндерү һәм аларны башкаруның вакытлычалыгы буенча эшләр исемлегенә;
  - 3) биналарның (аларда урнашкан урыннарның) һәм корылмаларның милекчәләренен янәшәдәге территорияләрне төзекләндерүдә катнашу тәртибен билгеләүгә;
  - 4) торак пункт территориясен төзекләндерүне оештыру буенча (шул исәптән урамнарны яктырту, территорияне яшелләндерү, урам исемнәре һәм йорт номерлары белән күрсәткечләр урнаштыру, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм тоту).
4. Территорияләрне төзекләндерү элементларын проектлау һәм урнаштыру шәһәр төзелеше һәм жир законнары, махсус нормалар һәм кагыйдәләр, дәүләт стандартлары, жирлекнең генераль планы, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре, билгеләнгән тәртиптә расланган проект документациясе нигезендә башкарыла.
5. Әлеге кагыйдәләр торак пункт территориясендә көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын жыю, чыгару, ташу, утильләштерү һәм эшкәртүне оештыру буенча мөнәсәбәтләрне көйләми.

Төп төшенчәләр

- б. Бу кагыйдәләрне тормышка ашыру максатыннан түбәндәге төшенчәләр кулланыла:

жирле эһәмияттәге автомобиль юлы транспорт чаралары хәрәкәте өчен билгеләнгән транспорт инфраструктурасы объекты һәм үз эченә автомобиль юлының бүлөп бирелгән полосасы чикләрендәге жир участкаларын һәм аларда яки алар астында урнашкан конструктив элементларны (юл полотносы, юл япмасы һәм моңа охшаш элементлар) һәм аның технологик өлеше булган юл корылмаларын, саклагыч юл корылмаларын, ясалма юл корылмаларын ала, житештерү объектлары, автомобиль юлларын төзекләндерү элементлары;

фасадның архитектура үзенчәлекләре бинаның аерым характеристикалары, фасадның конструктив һәм эстетик сыйфатларын, шәһәр төзелеше тирәлеген (стиль һәм

композицион бөтенлек, ритм, чагыштырмалылык һәм пропорциональлек, визуаль кабул итү, ачык һәм ябык киңлекләр балансын) чагылдыра;

фонсыз конструкцияләр тышкы мәгълүмат чарасын ясау ысулы, анда конструкция аерым хәрәфләрден, билгеләрдән, билгеләрдән, декоратив элементлардан тора;

территорияне төзекләндерү территорияне тоту буенча, шулай ук гражданның яшәү шартларының уңайлылыгын тәмин итүгә һәм арттыруга, территориянең санитар һәм эстетик торышын саклауга һәм яхшыртуга юнәлдерелгән территорияләргә төзекләндерү элементларын проектлау һәм урнаштыру буенча чаралар комплексы;

вертикаль яшелләндерү биналарның һәм корымаларның фасад өслеген, шул исәптән балконнарны, лоджияләргә, галереяларны, терәк стеналарны һ. б. куллану, аларда стационар һәм мобиль яшеллекләр урнаштыру өчен;

витрина паялалы тишек (тәрәзә, витраж) фасадның бер өлешен биләүче тоташ паяла рәвешендә;

төзелгән төзелешнең тышкы архитектура кыяфәте биналар һәм торак пункт территорияләргә фасадларының архитектура-сәнгать һәм шәһәр төзелеш үзенчәлекләре, алар торак пунктның тышкы образын формалаштыра;

тышкы яктырту ысулы мәгълүмати конструкцияне яктырту ысулы, анда мәгълүмат кыры аңа юнәлтелгән яктылык чыганагы белән яктыртыла, ул ераклыкта урнаштырылган;

квартал эчендәге (жирле) юл магистраль урамнан торак йортлар төркемнәренә һәм кварталның башка урыннарына транспорт һәм жаяулылар хәрәкәте өчен билгеләнгән автомобиль юлы;

төзекләндерүне торгызу-юлның, хужалык юлының, тротуарның бөтен киңлегенә асфальт япманы сыйфатлы торгызу, бордюр ташын кире урнаштыру, туфракның уңдырышлы катламын торгызу, газон үләннәргә чөчү һәм бозылган яшеллекләр утырту белән борон астындагы газоннарны ремонтлау, реклама конструкцияләргә һәм төзекләндерүнең башка элементларын торгызу;

газон махсус сайлап алынган үләннәр орлыклары чөчү белән барлыкка китерелгән үлән япмасы, ул утыртулар, парк корымалары һәм ландшафт композициясенә мөстәкыйль элемент, шулай ук табигый үлән үсемлекләргә өчен фон булып тора;

торак пункт территориясә муниципаль берәмлек чикләргә чикләрендә территория; мәгълүматны тапшыруның динамик ысулы мәгълүматны электрон носительләр һәм таблолар ярдәмендә тапшыру ысулы, ул мәгълүматны алыштыруны күздә тоту;

йорт хужалыгы шәхси торак йорт һәм әлегә йорт урнашкан жир участогы;

ихата корымалары жир участогында урнашкан вакытлыча ярдәмче корымалар (погребә, Күгәрчен баз, сарай һ. б.);

йорт билгеләргә - аншлаг (урам, мәйдан, проспект исемнәргә күрсәткече), номер билгесә (йорт һәм корпус номеры күрсәткече), подъезд һәм фатир номеры күрсәткече, инвалидлар өчен объектның халыкара символы, флаг тотучылар, истәлек такталары, полигометрия билгесә, янғын гидранты күрсәткече, жир асты геодезия билгеләргә күрсәткече, магистраль камералары һәм коелар күрсәткечләргә суүткәргеч челтәргә, торак канализациясә күрсәткече, жир асты газүткәргеч корымалары күрсәткече;

бина капитал төзелеш объект, ул бердәм күләмле төзелеш системасыннан гыйбарәт (төзелешкә бер рөхсәт нигезендә төзелгән), ул автоном рәвештә яши, реконструкцияләнгән һәм файдаланыла ала;

яшеллекләр табигый һәм ясалма чыганаклы агач-куаклык һәм үлән үсемлекләргә жыелмасы (шул исәптән Парклар, урманнар, аеруча саклана торган табигый территорияләр, бульварлар, скверлар, бакчалар, газоннар, чөчәк Бакчалары, шулай ук аерым торган агачлар һәм куаклар);

жир участогы Жир өслегенә аны индивидуаль билгеләнгән эйбер буларак билгеләргә мөмкинлек бирүче характеристикалары булган өлеш;

Жир эшләрә туфракны казу, салу, торак пункт территориясен камилләштерелгән яки туфрак белән каплауны бозу яки юлларны һәм тротуарларны камилләштерелгән каплауны төзү (ясау) белән бәйлә эшләр;

инженерлык коммуникацияләре инженер-техник тәмин итү чөлтәрләре: суүткәргеч, канализация, жылыту, торба үткәргечләр, электр тапшыру линияләре, элемент һәм башка инженерлык корымалары, алар торак Территориясендә бар яки салына;

торак пунктның тарихи территорияләре-ХІ гасыр башыннан 1959 елга кадәр үзләштерелгән аерым торак әһәмиятендәге территорияләр, аларга карата Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре), аларны саклау һәм куллану турында Россия Федерациясе законнарына ярашлы рәвештә, урнаштыруга рөхсәт ителгән һәм рөхсәт ителмәгән тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларының төрләре һәм төрләре билгеләнгән. Торак пунктның тарихи территорияләренә гомуми чикләре Башкарма комитетның муниципаль хокукый актлары белән раслана;

түбә яшелләндерү биналарының һәм корымаларының түбәләрен архитектура-ландшафт объектлары (газоннар, чәчәк бакчалары, бакчалар, агачлар һәм куаклар белән майданчыклар һ. б.) булдыру өчен куллану;

яңгыр канализациясе (яңгыр) - жир өстендәге (яңгыр, эрегән), су сибү һәм дренаж суларын ташу өчен билгеләнгән технологик яктан бер-берсе белән бәйләнгән инженерлык корымалары комплексы;

яктылык-яктылык агымының характеристикаларын (төс, яктылык, кертү чиратлыгы һ. б.) алыштыруны күздә тоткан яктылык-динамик эффект;

тышкы яктырту-тәүлекнең караңгы вакытында магистральләре, урамнарны, майданнарны, паркларны, скверларны, бульварларны, ишегалларын һәм жәяүлеләр юлларын яктырту өчен билгеләнгән элементлар жыелмасы;

төзелешнең тышкы архитектура кыяфәтен бозу урнаштыруга рөхсәт ителә торган һәм рөхсәт ителми торган тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларының төренә һәм төренә карата таләпләрне, шул исәптән мондый конструкцияләренә тышкы кыяфәтенә яки урнаштыру урынына карата әлегә Кагыйдәләр белән билгеләнгән таләпләрне, торак пункт төзелешенә тышкы архитектура кыяфәтен саклау кирәклеген исәпкә алып, үтәмәү;

санкцияләnmәгән чүплек юридик яки физик затлар эшчәнлегенә процессында барлыкка килгән каты көнкүреш, эре габаритлы, төзелеш калдыкларын, башка чүп-чарны 50 кв. м. артык майданда һәм 30 куб. м. артык күләмдә үз белдеге белән (рөхсәтсез) ташлау (урынлаштыру) яки жыю;

стационар булмаган сәүдә объекты-вакытлыча корылма яки вакытлыча конструкция, күчеп йөрүче корымалардан тыш, жир участогы белән ныклы бәйләnmәгән сәүдә объекты (павильон һәм киоск);

яшелләндерү - үсемлек компонентларын актив кулланып муниципаль берәмлек мохитен формалаштыруны тәмин итүче территорияне төзекләндерү һәм ландшафт оештыру элементы, шулай ук инженерлык әзерлегенә төрле төрләре (вертикаль планлаштыру, террасалау, кронировкалау һ. б.) һәм яшелләндерелгән территорияләргә төзекләндерү буенча эшләр башкару белән бәйлә комплекслы процесс: агачларны, шул исәптән эре үлчәмле агачларны, куакларны турыдан-туры утырту, үләнле газоннар, чәчәк бакчалары, альпинарийлар һәм рокарийлар, махсус бакчалар төзү һ. б.;

гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр гомуми файдаланудагы территорияләрдә урнашкан скверлар, парклар, бакчалар һәм бульварлар;

чикләнгән файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр предприятиеләренә, бешмаларның, учреждениеләренә яшелләндерелгән территорияләре;

махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләр санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратларны яшелләндерү, үсентеләр питомниклары;

аеруча саклана торган табигый территорияләр-табигатьне саклау, фәнни, мәдәни, эстетик, рекреацион һәм сәламәтләндерү әһәмиятенә ия булган, жирле үзидарә органнары

карарлары белән тулысынча яки өлешчә хужалык файдалануыннан алынган һәм алар өчен махсус саклау режимы билгеләнгән табигый комплекслар һәм объектлар урнашкан жир, су өслеге һәм һава кичлеге участоклары;

жәмәгать транспортын көтү тукталышы жәмәгать транспорты тукталыш зонасы, пассажирларны утырту һәм төшерү һәм жәмәгать транспорты пассажирларын көтү зонасы булган махсус жиһазландырылган майданчык;

пиялалы фасад фасадның бөтен яссылыгын яки аның шактый өлешен биләүче тоташ пияладан эшләнгән фасад;

ачык яктырту ысулы-яктылык чыганагының аның таралуына киртәләре булмаган мәгълүмати конструкцияне яктырту ысулы;

торақ пункт панорамасы торақ пункт территориясенә ачык кичлектән (күл буге, майдан, су объектлары акваториясе, күренеш һәм күзәтү майданчыклары) кабул ителә торган фрагменты, ул торақ пунктның характеристикаларын һәм силуэтын ача;

бина фасадларының колористик чишелеше паспорты (фасадларның төсле чишелеше) билгеләнгән тәртиптә килешкән һәм расланган документ, ул торақ пункт территориясендә урнашкан аерым торган бина фасадының бердәм архитектура һәм төсле чишелешен билгели һәм аның тышкы бизәлешенә таләпләр билгели;

торақ пункт урамнары перспективасы алгы фронтны һәм композицион, стиль һәм сәнгать характеристикалары булган урамнар силуэтын формалаштыручы торақ пункт мохите фрагментын визуаль кабул итү;

жәяүлеләр зоналары торақ пункт территориясендәге халык йөрү һәм мәдәни - көнкүреш максатларында, транзит хәрәкәт итү максатларында хәрәкәт итә торган һәм билгеле бер характеристикаларга ия булган участоклар: тиз йөрүче урамнан тыш һәм жир өсте жәмәгать транспорты тукталышлары булу, хезмәт күрсәтү объектларының, тарих һәм мәдәният һәйкәлләренә, рекреацияләренә югары концентрациясе, жәяүлеләр агымнарының югары суммар тыгызлыгы. Жәяүлеләр зоналары эспланадаларда, жәяүлеләр урамнарында, торақ пункт майданнарының жәяүлеләр өлешләрендә формалаша ала;

йорт яны территориясе күп фатирлы йорт урнашкан жир участогы, яшелләндерү һәм төзекләндерү элементлары, әлегә йортны хезмәтләндерү, эксплуатацияләү һәм төзекләндерү өчен билгеләнгән һәм күрсәтелгән жир участогында урнашкан башка объектлар;

янәшәдәге территория бина, корылма, койма, төзелеш майданчыгы чикләренә, сәүдә, реклама объектларына, бирелгән жир участогы чикләренә, шулай ук милектә, файдалануда (хужалыкта) булган башка объектларга турыдан-туры тоташкан һәм билгеләнгән тәртиптә төзекләндерү буенча эшләргә карап тотуга, жыештыруга һәм башкаруга тиешле территория;

продуктив хайваннар һәм кошлар - хайваннар һәм кошлар, алар сөт, йон, йомырка һәм башкалар кебек продуктлар алу өчен кат-кат яки даими кулланыла;

тышкы мәгълүмат чарасын урнаштыру проекты (паспорт) - Башкарма комитет карары белән расланган, төзекләндерү элементның, ягъни тышкы мәгълүмат чарасының тышкы кыяфәтен һәм төгәл урынын билгеләүче һәм аны идентификацияләү өчен кирәкле башка мәгълүматны үз эченә алган билгеләнгән формадагы документ;

территорияне санитар чистарту билгеле бер территориядән каты көнкүреш һәм эре габаритлы калдыкларны жыю, чыгару һәм утильләштерү (зарарсызландыру) ;

яктылык тартмасы-тышкы мәгълүмат чарасын ясау ысулы, анда конструкция эчке яктырту белән бердәм күләм яки берничә күләмле элемент булып тора;

авыл хужалыгы хайваннары терлекчелек һәм башка авыл хужалыгы продукциясе җитештерү өчен кулланыла торган хайваннар, терлекләр, кыйммәтле тиреле хайваннар, куяннар, бал кортлары һ. б.;

махсуслаштырылган оешмалар муниципаль контрактлар нигезендә жирлек территориясен төзекләндерү өлкәсендә махсус эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыручы төрле оештыру-хокукый формадагы юридик затлар;

территорияларне саклау-биналар, корылмалар, кече архитектура формалары, коймалар, озелеш майданчыклары, яшеллеклар, жир асты инженерлык коммуникацияларе һәм аларның конструктив элементлары, жир участогында урнашкан транспорт инфраструктурасы объектларын вакытында ремонтлау һәм карап тоту белән бэйле чаралар комплексы;

жирле эһәмияттәге юлларны тоту юлларның, юл корылмаларының, юлларны комплекслы төзекләндерү элементларының транспорт-эксплуатация торышын саклау нәтижәсендә эш комплексы;

тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасы (билге) - "кулланучылар хокукларын яклау турында" Федераль законның 9 статьясы нигезендә мәжбүри булган мәгълүматны, ягни оешманың фирма атамасы (исеме), аның урнашкан урыны (адресы) турында мәгълүматны кулланучыларга житкерү өчен оешма урнашкан урында һәм (яки) турыдан-туры товар, хезмәтләр сату гамәлгә ашырыла торган урында биналарны мәгълүмати рәсмиләштерү максатларында урнаштырыла торган мәгълүмати конструкция булып торган территорияне төзекләндерү элементы) һәм аның эш режимы, шулай ук мәгълүматны үз эченә алган, ул закон нигезендә урнаштырылырга тиеш яки эшлекле эйләнеш йоласы буенча урнаштырыла һәм реклама белән бэйле максатларны күздә тотмый. "Тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасы" һәм "тышкы мәгълүмат чарасы" төшенчәләре бертөрле;

суперграфика фасадларны архитектура-сәнгатьчә бизәүнең бер алымы (рәсем, орнамент, барельеф, мозаика), аның визуаль кабул итүен көчәйтә;

тактиль тышлык өслеге катламының фактурасы сизелерлек үзгәргән тышлык;

аерым торак эһәмиятендәге территорияләр-торак пункт территориясенә аерым статуска һәм (яки) югары мәдәни-рекреацион һәм социаль кыйммәткә ия булган өлешләре, аларга карата торак пункт төзелешенә тышкы архитектура кыяфәтен саклау максатыннан, әлегә Кагыйдәләр белән урнаштыруга рөхсәт ителгән һәм рөхсәт ителмәгән тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларының төрләре һәм төрләре, шул исәптән мондый конструкцияләргә таләпләр билгеләнә;

территорияларне жыештыру-житештерү һәм куллану калдыкларын, башка чүп-чарны, карны, шулай ук халыкның экологик һәм санитар-эпидемиологик иминлеген тәмин итүгә һәм эйләнә-тирә мохитне саклауга юнәлдерелгән башка чараларны жыю, махсус билгеләнгән урыннарда чыгару белән бэйле эшчәнлек төре;

урамнар һәм гомуми поселок юллары гомуми файдаланудагы территорияләр, аларның поселок мохите эстетикасына югары таләпләр куела;

вәкаләтле орган башкарма комитет, үз компетенциясе чикләрендә торак пункт территориясен төзекләндерүне оештыруны, координацияләүне һәм контрольдә тотуны гамәлгә ашыра;

фасад бинаның тышкы ягы (төп, Ян, ишегалды);

фон конструкцияләре-тышкы мәгълүмат чарасын ясау ысулы, анда хәрәфләр, билгеләр һәм декоратив элементлар фон өслегендә урнаштырыла;

фриз фасадның яки козырьканың горизонталь полоса рәвешендәге декоратив рам элементы;

фронтон бина фасадының түбә дәрәжәсеннән югарырак торган соңгы өлеше, соңгы кат тәрәзәләренә өске билгесеннән яки фасадның өске билгесенә кадәр үлчәнә;

территорияне төзекләндерү элементлары декоратив, техник, планлаштыру, конструктив жайланмалар, үсемлек компонентлары, төрле төр жиһазлар һәм бизәүләр, кече архитектура формалары, капитал булмаган стационар булмаган объектлар, төзекләндерүнең состав өлешләре буларак кулланыла торган тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары.

II. Территорияларне төзекләндерүгә, тотуны оештыруга һәм жыештыруга гомуми таләпләр

7.Торак пунктның бөтен территориясе һәм анда урнашкан барлык биналар (шул исәптән торак йортлар) һәм корылмалар (алга таба биналар, корылмалар) төзекләндерелгә, тотылырга һәм жыештырылырга тиеш.

8.Гомуми файдаланудагы территорияләрне, шул исәптән урамнар, юллар, жирле эһәмияттәге автомобиль юллары, яр буйлары, скверлар, пляжлар, башка объектлар биләгән жир кишәрлекләрен тотуны һәм жыештыруны вәкаләтле органнар үз вәкаләтләре чикләрендә оештыра.

9.Физик һәм юридик затлар, оештыру-хокукый формаларына карамастан, үзләренә милек хокукында, башка әйберләр яисә мәжбүри хокукларда (алга таба - жир кишәрлекләренә хокук ияләре) һәм янәшәдәге территориядә, шулай ук биналарны, корылмаларны гамәлдәге законнарда һәм әлегә Кагыйдәләрдә каралган күләмдә, мөстәкыйль рәвештә яисә жәлеп итү юлы белән тотуны һәм жыештыруны гамәлгә ашырырга тиеш махсус оешмаларның үз ачкалары хисабына.

Әгәр бина, корылма милек хокукында яки башка әйберләр яки мәжбүри хокук белән берничә кешегә карый икән, жыештырылырга тиешле территория милек хокукындагы өлешенә яки күчемсез милек объектына башка хокукка пропорциональ рәвештә билгеләнә.

Әгәр жир участогы территориясендә төрле кешеләргә караган берничә бина, корылма булса, территорияне тоту һәм жыештыру чикләре якларның килешүе белән билгеләнә ала. Килешү булмаганда, жыештырылырга тиешле территория барлык милекчеләр яки биналарның, корылмаларның башка хужалары (кулланучылары) арасында тигез өлешләрдә билгеләнә.

Физик яки юридик зат милкендәге жир участогы билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, хужалыктагы жир участогының чынлыкта барлыкка килгән чиге буенча территория, шулай ук янәшәдәге территория жыештырылырга тиеш.

Әгәр бина, корылма милек хокукында яки башка әйберләр яки мәжбүри хокук белән берничә кешегә карый икән, фасадның эчтәлегә якларның килешүе белән билгеләнә ала.

Килешү булмаса, фасадны тоту милек хокукындагы өлешкә яки күчемсез милек объектына башка хокукка пропорциональ рәвештә башкарыла.

10.Жирле эһәмияттәге автомобиль юлларын тоту һәм жыештыру муниципаль заказны урнаштыру нәтижәләре буенча әлегә төр эшләренә үткәрү конкурсында жиңгән махсуслаштырылган оешмалар тарафыннан башкарыла.

10.1.Күпфатирлы йортларның һәм янәшәдәге территорияләренән йорт яны территорияләрен карап тоту һәм жыештыру күпфатирлы йортлар белән идарә итү ысулларының берсенә туры китереп башкарыла: торак милекчеләре ширкәте яисә торак кооперативы яисә башка махсуслаштырылган кулланучылар кооперативы, идарәче оешма, күпфатирлы йортта гомуми милекне карап тоту һәм ремонтлау буенча эшләр башкаручы затлар - турыдан - туры күп фатирлы йортны әлегә йорттагы биналарның хужалары белән идарә итү (алга таба идарәче оешмалар).

11.Шәхси торак йортларның һәм янәшәдәге территорияләренән территорияләрен тоту һәм жыештыру биналарның (аларда урнашкан урыннарның) һәм корылмаларның милекчеләренә янәшәдәге территорияләренә төзекләндерүдә катнашу тәртибенә ярашлы рәвештә мондый йортларның милекчеләре (эшкә алуучылары) тарафыннан башкарыла.

12.Яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын саклау һәм карау:

1) бирелгән жир участогы чикләрендә жир участогы милекчеләре яки башка хокук ияләре;
2) гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә муниципаль заказ урнаштыру нәтижәләре буенча әлегә эшләренә башкаруга конкурс жиңгән вәкаләтле орган яки махсуслаштырылган оешма;

3) чикләнгән файдаланудагы (предприятие, оешма, учреждение) һәм махсус билгеләнештәге (санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратлар, питомниклар) яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә әлегә объектларның хужалары;

4) йорт яны территорияләре чикләрендә күп фатирлы йортларда торак биналар хужалары яки идарәче оешмалар;

5) жир өсте коммуникацияләренен саклау зоналарында, шул исәптән электр челтәрләрендә, яктырту челтәрләрендә, радиолинияләрдә күрсәтелгән коммуникацияләренен хужалары;

6) жир асты коммуникацияләренен саклау зоналарында (әгәр урнаштыру рөхсәт ителгән булса) күрсәтелгән коммуникацияләренен хужалары.

13. Урамнардан һәм юллардан жир асты һәм жир өстендәге суларны читкә алып китү өчен билгеләнгән кюветларны, торбаларны, дренаж корылмаларын жыештыру һәм чистарту, яңгыр канализациясе коллекторларын һәм яңгыр кабул итү коеларын чистарту аларны эксплуатацияләүне гамәлгә ашыручы оешмалар тарафыннан башкарыла.

14. Жәмәгать бәдрәфләрен урнаштыру һәм тоту тәртибе гамәлдәге законнарға, санитар кагыйдәләргә һәм нормаларға ярашлы билгеләнә.

Туалетларның санитар һәм техник торышы өчен аларның хужалары, хужалары, арендаторлары яки алар хезмәт күрсәткән махсус оешмалар җаваплы.

15. Төзекләндерү буенча эшләренен вакытлычалыгы объектларның тиешле санитар һәм техник торышын тәмин итүне исәпкә алып, заказчы тарафыннан билгеләнә.

16. Жирлек территориясен тоту һәм жыештыру чикләре физик һәм юридик затлар тарафыннан бирелгән жир участогы чикләренә (жир участогы билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса, чынлыкта булган жир участогы чиге буенча) һәм әлеге Кагыйдәләренен VIII бүлегенә ярашлы рәвештә биналар һәм корылмалар, биналар хужаларының янәшәдәге территорияләренә төзекләндерүдә катнашу тәртибенә туры китереп билгеләнә.

17. Вәкаләтле орган билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә торак пункт территориясен, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләренә тоту һәм жыештыру буенча эшләренен үтәлешен контрольдә тоту.

III. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен, фасадларны һәм коймаларны, юлларны, шәхси торак йортларны, яңгыр канализациясе челтәрләрен, күзәтү һәм яңгыр коеларын, су агызу корылмаларын, техник элемент чараларын, тышкы яктырту объектларын, кече архитектура формаларын, стационар булмаган объектларны, төзелеш эшләре башкару урыннарын, жирләү урыннарын тоту буенча таләпләр, автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау тукталышлары. Торак пункт территориясен бәйрәмчә бизәү

Биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан жир кишәрлекләрен тоту буенча гомуми таләпләр

18.Биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан жир участкаларын аларның милекчеләре яки башка хокук ияләре үзләре яки махсус оешмаларны үз акчалары хисабына жәлеп итү юлы белән тоталар.

19.Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир участкаларын тоту үз эченә алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир участкаларын төзекләндерүне ала:

1) биналар, корылмалар фасадларының эчтәлегә;

2) жир кишәрлеген жыештыру һәм санитар-гигиена чистарту;

3) гражданныр, оешмалар һәм шәхси эшмәкәрләр эшчәнлегә нәтижәсендә барлыкка килгән житештерү һәм куллану калдыкларын жыю һәм чыгару;

4) жир кишәрлегендә урнашкан яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын тоту һәм карау.

20.Биналарның, корылмаларның фасадлары төзелеш өлешенә, декоратив бизәләшкә һәм инженер элементларына зыян китермәскә тиеш һәм тиешле эстетик хәлдә тотылырга тиеш. Бина фасадының төсә фасадның гомуми мәйданының 1% тан артмаска тиеш.

Биналар, корылмалар фасадларының эчтәлегә

21.Биналар, корылмалар фасадларының эчтәлегә үз эченә ала:

21.1. конструктив элементларны һәм фасадларны, шул исәптән керү ишекләрен һәм козырькаларын, балкон һәм лоджияләрне, кәрнизләрне, канатларны һәм аерым баскычларны, төшү һәм баскычларны, витриналарны, декоратив детальләрне һәм башка конструктив элементларны вакытында ремонтлау һәм торгызу һәм аларны буяу;

21.2. су агымы, су агымы торбалары һәм агызылуларның булу-булмавын һәм төзек хәлдә тотылуын тәмин итү;

21.3. тегүләрне, ярыкларны һәм тишекләрне герметизацияләү, ябу һәм чигү;

21.4. керү төркемнәрен, отмостокларны, цоколь тәрәзәләре һәм подвалларга керү урыннарын торгызу, ремонтлау һәм вакытында чистарту;

21.5. фасадларның өслеген, шул исәптән фасад элементларын, аларның торышына һәм эксплуатация шартларына бәйлә рәвештә вакытында чистарту һәм юып чыгару;

21.6. тәрәзәләрне һәм витриналарны, билгеләрне һәм күрсәткечләрне вакытында юыгыз;

21.7. язудан, рәсемнәрдән, белдерүләрдән, плакатлардан һәм башка мәгълүмати-басма продукциядән, шулай ук граффитидан чистарту.

22.Биналарның, корылмаларның, төзәргә кушылган торак булмаган биналарның хужалары, башка хокук ияләре һәм тиешле бурычлар йөкләнгән башка затлар:

22.1. кирәк булганда, эмма елына бер тапкырдан да сирәгрәк фасадларны чистартырга һәм юарга,

22.2. кирәк булганда, эмма елына ике тапкырдан да сирәгрәк түгел, яз көне (жылыту системалары сүнгәннән соң) һәм көз көне (жылыту сезоны башланганчы), кагыйдә буларак, химик чаралар белән тәрәзәләрнең, балкон һәм лоджия ишекләренең, подъездлардагы керү ишекләренең эчке һәм тышкы өслеген чистартырга һәм юарга;

22.3. агымдагы ремонтны, шул исәптән фасадны буяуны, фасадның чын хәлен исәпкә алып, 5-6 ел эчендә үткәргә;

22.4. фасадның аерым элементларын (цокольләр, канатлар, баскычлар, приемкалар, керү ишекләре, капкалар, цоколь тәрәзәләре, балконнар һәм лоджияләр, су агымы торбалары, тәрәзә төбәндәге агымнар, сызыклы ачышлар һәм башка конструктив элементлар) ремонтлау;

22.5. фасадларның чыгып торган конструкцияләре жимерелү куркынычы янаган очракта саклау-кисәтү чараларын (капкалар, челтәрләр урнаштыру, элементның жимерелә торган өлешен демонтажлау һ. б.) башкарырга;

22.6. әгәр мондый элмә такта файдаланылмаса (арендатор (субарендатор) һәм башка очрактар чыкса) тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасын (вывеска) сүтәргә.

3.Фасадларны эксплуатацияләгәндә рөхсәт ителми:

- 23.1.биналар һәм корылмалар фасадларының стеналары өслегенә зарарлануы (пычрануы): агып чыгу, буяуның кабыгы, ярыклар, катламланган штукатурка, тышлык, кирпич кирпиченә зарарлануы, тимер-бетон конструкцияләрнең саклагыч катламының катламы һ. б.;
- 23.2.панельләр арасындагы тоташуларны герметизацияләүне бозу;
- 23.3.штукатурка, тышлык, фасадларның, биналарның яки корылмаларның цоколь өлешендәге буяу катламы, шул исәптән тәрәзә, Керү приемкалары конструкциясе төзексезлеге;
- 23.4.биналар һәм корылмалар фасадларының чыгып торган элементларына зыян китерү (пычрану): балконнар, лоджияләр, эркерлар, тамбурлар, кәрнизләр, козырькалар һ. б.;
- 23.5.балконнарның, лоджияләрнең, парапетларның һәм башкаларның коймаларын жимерү (булмау, пычрану).;
- 23.6. бинаның фасадында һәм (яки) түбәсендә урнаштыру һәм эксплуатацияләү, тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларын төзү, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспортсыз, учреждение такталарыннан, режимлы такталардан тыш;
- 23.7. афишаларны, белдерүләрне, плакатларны һәм башка мәгълүмати-басма продукцияне фасадларда, тәрәзәләрдә (шул исәптән тәрәзә уемының эчке ягында), пыялалы ишекләрдә (шул исәптән ишекнең пыялалы өслегенә эчке ягында) биналарны, корылмаларны һәм корылмаларны алга таба куллану максатыннан элгән һәм ябыштырган;
- 23.8.биналарның, корылмаларның фасадларына граффити салу, бу биналарның, корылмаларның, күп фатирлы йортның милекчеләренең ризалыгын алмыйча.
24. Кертү:
- 24.1.подъездларга керү урынында мәгълүмат стендалары урнаштыру;
- 24.2.проект карарына ярашлы рәвештә биналар түбәсендә эфир телевидениесен коллектив кабул итү системаларының антенналарын һәм кабельләрен урнаштыру

Йорт билгеләре

- 25.Биналар, корылмалар йорт билгеләре белән жиһазландырылырга тиеш.
- 26.Аншлаглар һәм номер билгеләре чисталыкта һәм төзек хәлдә булырга тиеш. Аншлагларның һәм номер билгеләренең чисталыгы һәм төзеклеге өчен биналарны тоту өчен җаваплы кешеләр җаваплы.

Керү төркемнәре (узеллар)

27.Биналарның, корымаларның керү төркемнәрен яктырту жиһазлары, түбәтәй (козырька), өслеген тоташтыру элементлары (баскычлар һ.б.), инвалидларны һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәрен күчерү өчен жайланмалар һәм жайланмалар (пандуслар, периллар һ. б.) белән жиһазландырырга кирәк.

Пандус горизонталь канауларсыз, өслеге кытыршы текстуралы, бернинди материалдан ясалырга тиеш. Пандусларның саклагыч конструкцияләре булмаганда, 75 мм биюклектәге саклагыч бортик һәм култыклар каралган. Бордюор пандусының авышлыгы 1:12 дип кабул ителә.

Пандусны борганда яки аның озынлыгы 9 м дан артык булганда һәр 9 м дан да сирәгрәк 1,5 х 1,5 м зурлыктагы горизонталь майданчыкларны күздә тотарга кинәш ителә. горизонталь майданчыкларда төшү тәмамлангач дренаж жайланмаларын проектларга кирәк. Пандус башында һәм ахырында юлның горизонталь өлешләрен тирә-юньдәге өслектән текстура һәм төс белән аерылып торырга кирәк.

Баскычның яки пандусның ике ягында да стенадан 40 мм ераклыкта урнашкан түгәрәк яки турыпочмаклы кисәктәге 800920 мм биюклектә култыклар каралган. баскычларның киндәге 2,5 м һәм аннан да күбрәк булганда аергыч култыклар каралган. Култыкларның озынлыгы пандус озынлыгынан яки баскычның һәр ягынан 0,3 м-дан да ким булмаска тиеш. култыкларның конструкцияләре кулның металл белән кагылуын булдырмаска тиеш.

28. Керү төркемнәрен проектлауда, яңартуда, бина, корылма фасадларын үзгәртүдә рөхсәт ителми:

28.1. подвалга һәм цоколь катына керү урыннары, идән дәрәжәсе жир дәрәжәсеннән 1,2 м югарырак урнашкан биналар, гомуми файдалану территориясендә чыга торган фасадларда;

28.2. жәяүлеләр хәрәкәтенә комачаулаучы терәк элементлар (колонналар, терәкләр һ. б.) төзелеше;

28.3. бинаның бөтен фасадының комплекслы чишелешен исәпкә алып, проект документациясен эшләмичә ике һәм аннан да күбрәк керү урыннары (булганнарын исәпкә алып) төзелеше;

28.4. тротуарлар зонасында тротуарның минималь норматив киндәге булган урам-юл челтәрен жинел конструкцияләрдән (адымнар, пандуслар, веранда, яшелләндерү) керү төркеме элементларын янәшәдәге тротуарга 0,5 м артык урнаштыру;

28.5. күпфатирлы йортка керү төркемен күпфатирлы йортның милекчеләренә ризалыгын алмыйча урнаштыру;

28.6. торак милекчесенә ризалыгын алмыйча керү төркемен урнаштыру өчен балкон куллану;

28.7. күп фатирлы йортларда урнашкан торак булмаган биналарның керү төркемнәрен вәкаләтле орган белән килешмичә үз белдәге белән урнаштыру.

Түбә

29. Биналарның, корымаларның түбәсе, су агызу системасы элементлары, төтен чыгару һәм вентиляция системалары башлыклары төзек хәлдә тотылырга һәм теләсә нинди һава шартларында йортларда яшәүчеләр һәм жәяүлеләр өчен куркыныч тудырмаска тиеш.

30. Кышкы вакытта биналарның хужалары һәм башка хокук ияләре, шулай ук идарәче оешмалар тарафыннан күпфатирлы йортлар белән идарә иткәндә түбәләренә кардан, боздан һәм сосулелардан вакытында чистарту оештырылырга тиеш. Түбәләренә жәяүлеләр зоналарына караган якларда кардан чистарту участкаларны саклау һәм барлык кирәкле саклык чараларын күрү белән һәм тәүлекнең якты вакытында гына башкарылырга тиеш. Түбәнең башка битләреннән, шулай ук яссы түбәләрдән карны эчке ишегалды территорияләренә ташларга кирәк. Түбәдән жәяүлеләр юлы, жәмәгать транспортын көтү тукталышы, кар һәм бозның йөрү өлеше шунда ук жыештырылырга тиеш.

31. Кар һәм боз ташлаганда, сусаклагычлар казыганда, түбәдә ремонт һәм башка эшләр башкарганда агачлар һәм куакларның, электр белән тәэмин итүнең, яктыртуның һәм

элементэнең һава линияләренен, юл билгеләренен, юл светофорларының, юл коймаларының һәм юнәлеш бирүче жайланмаларның, жәмәгать транспортын көтү павильоннарының, декоратив бизәлешнең һәм биналарның инженер элементларының саклануын тәмин итүче чаралар күрелергә тиеш. Күрсәтелгән элементлар зарарланган очракта, алар түбәнә чистарткан һәм зыян китергән кеше хисабына торгызылырга тиеш.

32. Биналарның, корылмаларның түбәләрендә су агымы булырга тиеш, ул агып торган суның жәяүлеләр һәм жәяүлеләр зоналарына турыдан-туры эләгүенә юл куймаска тиеш. Су агымы, чоқырлар, су агымы өзәлмәскә тиеш һәм жыелган су күләмен үткәргә исәпләнгән булырга тиеш. Жәяүлеләр зоналары булган биналар ягына чыккан су агымы жәяүлеләр юллары чикләреннән читкә китәргә тиеш.

33. Рөхсәт ителми:

33.1. биналарның, корылмаларның түбәсендә түбәләре (көрәкләр, кыстыргычлар, ватыклар), төзелеш материалларын, ремонт калдыкларын, кулланылмый торган механизмнарны һәм башка әйберләре жыю;

33.2. биналарның түбәләреннән боз, кар һәм чүп-чарны суүткәргеч торбалар воронкаларына ташлау.

Жир кишәрлекләре карап тоту

34. Жир участкалары территорияләре тоту үз эченә ала:

34.1. көн саен чүп-чардан, яфраклардан, кардан һәм боздан (боздан) чистарту;

34.2. юлларның, күперләрең, урамнарның, тротуарларның, юлларның, жәяүлеләр территорияләрең йөрү өлешен бозга каршы материаллар белән эшкәртү;

34.3. карны жыю һәм сөртү;

34.4. кар һәм бозны (кар-боз формацияләре) чыгару;

34.5. контейнер мәйданчыкларын, барлык төр калдыклар өчен контейнерларны, чүп савытларын, эскәмияләре, кечкенә архитектура формаларын һәм башкаларны урнаштыру һәм чисталыкта һәм техник яктан төзек хәлдә тоту;

34.6. чүп кабул итү камераларын, контейнерларны (бункерларны) һәм контейнер мәйданчыкларын жыештыру, юу һәм дезинфекцияләү;

34.7. яңгыр һәм эрегән суларны агызу;

34.8. каты көнкүреш, эре габаритлы һәм башка калдыкларны жыю һәм чыгару;

34.9. тузанны киметү һәм һаваны дымландыру өчен территорияне сугару;

34.10. яшеллекләре саклау һәм аларны карау;

34.11. коммуналь объектлар, инженерлык коммуникацияләре (корылмалар), юллар, тимер юллар, күперләре, жәяүлеләр үтү урыннары төзелгәннән, реконструкцияләнгәннән һәм ремонтланганнан соң төзекләндерүнең бозылган элементларын торгызу, реставрация, археология һәм башка жир эшләре үткәртү;

34.12. күзәтү һәм яңгыр кабул итү коеларын (яңгыр канализациясе), жир асты коммуникацияләре коеларын (корылмаларын) гамәлдәге дәүләт стандартлары таләпләренә туры китереп тоту;

34.13. жир кишәрлекләрең коймаларын саклау, шул исәптән жимерелгән (жимерелгән, сүтелгән) биналарның, корылмаларның коймаларын урнаштыру һәм тоту, алар чит кешеләрең территориягә үтеп керү мөмкинлеген һәм (яки) санкцияләнгән урыннарда калдыкларны урнаштыруны булдырмау, шулай ук аларны пычрактан, кардан һәм мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартуны тәмин итү.

Юлларны саклау

35. Юлларны тотуны муниципаль заказны урнаштыру нәтижәләре буенча әлеге төр эшләре башкаруга конкурс жиңгән махсуслаштырылган оешмалар башкара.

36. Юл территорияләрең тоту үз эченә ала:

1) юлларны, тротуарларны, ясалма юл корылмаларын, квартал эчендәге юлларны ремонтлау;

- 2) тротуарлардан (йөтүче зоналарыннан, юллардан) һәм юлның йөрү өлешеннән, ясалма юл корылмаларыннан пычрак, чүп-чар, кар һәм боз (бозлык) жыю;
  - 3) юл япмаларын юу һәм сугару;
  - 4) газоннар һәм яшеллекләр турында кайгырту;
  - 5) тышкы яктырту терәкләрен һәм жәмәгать һәм тимер юл транспортының контакт челтәрен ремонтлау;
  - 6) кече архитектура формаларын ремонтлау һәм буяу;
  - 7) ясалма юл корылмалары составына керүче Күзәтү һәм яңгыр кабул итү коеларын, тау канауларын һәм ачык тәлинкәләрне төзү, ремонтлау һәм чистарту;
  - 8) коймаларны, коймаларны, турникетларны, кечкенә архитектура формаларын төзү, ремонтлау һәм ел саен буяу.
37. Юл япмаларын саклау максатларында рөхсәт ителми:
- 37.1. йөкне арба белән китерү;
  - 37.2. урамнарда йөкләү-бушату эшләре вакытында рельсларны, бүрәнәләрне, тимер балкаларны, торбаларны, кирпичне, башка авыр әйберләрне ташлау һәм аларны жыю;
  - 37.3. каты япмалы торак пункт урамнары буенча ара, машиналар гусеницалы йөрүдә;
  - 37.4. жәяүлеләр юлларында, тротуарларда зур йөк транспорты хәрәкәте һәм тукталышы;
  - 37.5. юл һәм тротуарларда төзелеш материалларын һәм төзелеш калдыкларын ташлау һәм (яки) жыю.
38. Юлларны төзекләндерүнең аерым элементларына таләпләр:
- 38.1. металл юнәлеш бирүче жәяүлеләр коймаларын һәм тротуар баганаларын сезонлы буяу ел саен кышкы сезон тәмамлангандан соң, төзекләндерү айлыгы уздырылган чорда башкарыла. Буяу алдынан коймалар ремонтланарга, пычрактан чистартылырга, юылырга һәм туфракка салынырга тиеш;
  - 38.2. барлык юл билгеләре заказчы билгеләгән чират срокларында һәм тәртибендә юл билгеләрен ясау өчен расланган паспортларга (схемаларга) ярашлы рәвештә башкарылырга тиеш;
  - 38.3. юлларны билгеләү таләп ителгән төс һәм яктылык - техник характеристикаларны, тоташтыру коэффициентын, эксплуатация чорында мәйдан буенча саклануны тәэмин итәргә тиеш;
  - 38.4. юл билгеләрен ныгыту конструкцияләре һәм системалары күрү шартларына һәм монтажлау мөмкинлегенә бәйле рәвештә сайлана;
  - 38.5. юл билгеләре төзек хәлдә тотылырга, вакытында чистартылырга һәм юылырга тиеш. Вакытлыча урнаштырылган юл билгеләре аларны урнаштыру кирәклеген китереп чыгарган сәбәпләрне бетергәннән соң бер тәүлек эчендә алына;
  - 38.6. визуаль-коммуникацион Система элементлары: Транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте юнәлешләре күрсәткечләре, торак пунктның планлаштыру-структура элементлары күрсәткечләре аларга хәрәкәт юнәлешен күрсәтү өчен юлларда һәм транспорт развязкаларында урнаштырыла;

Шәхси торак йортларны тоту һәм территорияләренә төзекләндерү

39. Шәхси торак йортларның милекчеләре (яки) яллаучылары (алга таба торак йортларның хужалары), әгәр закон яки килешүдә башкасы каралмаган булса, :
- 39.1. торак йортлар фасадларының, коймаларның (коймаларның), шулай ук йорт хужалыгы чикләрендәге башка корылмаларның тиешле торышын тәэмин итү, аларны вакытында ремонтлау һәм буяу;
- 39.2. торак йортта номер билгесе булу һәм аны төзек хәлдә тоту;
- 39.3. йорт хужалыгы территориясен тәртиптә тоту һәм биналар (аларда урнашкан урыннар) һәм корылмалар хужаларының янәшәдәге территорияләргә төзекләндерүдә катнашу тәртибенә ярашлы рәвештә, янәшәдәге территориянең тиешле санитар торышын тәэмин итү;
- 39.4. йорт хужалыгы чикләрендә яшеллекләргә тәртиптә тоту, куакларны һәм агачларны санитар кисү, газүткәргечләрнең, кабель һәм һава электр тапшыру линияләренең һәм башка инженерлык челтәрләренең саклау зонасында агачлар утыртуга юл куймау;
- 39.5. су агымы өчен канауларны һәм торбаларны чистарту, язгы чорда эрегән суларны үткәргүне тәэмин итү;
- 39.6. янәшәдәге территориядән чистартылган карны транспорт йөрүе, инженерлык коммуникацияләргә һәм корылмаларына керү, жәяүлеләр үтүе һәм яшеллекләргә саклануы тәэмин ителсә өчен жыярга;
- 39.7. үзәкләштерелгән канализация булмаганда бирелгән жир участогы чикләрендә санитар нормаларга ярашлы рәвештә жирле канализация, ююну чокыры, бәдрәф жиһазландырырга, аларны даими рәвештә чистартырга һәм дезинфекцияләргә;
- 39.8. каты һәм зур габаритлы калдыкларны махсус майданчыларда урнаштырылган контейнерларга жыюны башкарырга;
- 39.9. билгеләнгән тәртип буенча каты көнкүреш һәм эре габаритлы калдыкларны вакытында жыюны һәм чыгаруны тәэмин итәргә.
40. Шәхси торак төзелеш территориясендә рөхсәт ителми:
- 40.1. йорт читендә койма куегыз;
- 40.2. йорт хужалыклары территорияләрендә һәм аларга якин территорияләрдә яфракларны, теләсә нинди калдыкларны һәм чүп-чарны яндырырга;
- 40.3. күмер, савыт, утын, эре габаритлы калдыклар, төзелеш материаллары, йорт хужалыгы территориясә артында жыярга;
- 40.4. транспорт чараларын йорт территориясә артында юыгыз;
- 40.5. ишегалды корылмалары төзү, йорт хужалыгы территориясә артында чокырлар төзү;
- 40.6. бу территориянең урам юлларында махсус транспорт һәм урып-жыю техникасына керүне кыенлаштыра торган яки аңа керүне тыя торган киртәләр урнаштырырга;
- 40.7. территорияне төзекләндерү элементларын жиимергә һәм бозарга, сулыкларны тыгарга;
- 40.8. комплектацияләнмәгән (төзек булмаган) транспорт чарасын йорт хужалыгы территориясендә сакларга;
- 40.9. янәшәдәге территорияне теләсә нинди калдыклар белән чүпләргә;
- 40.10. чүплек жайланмаларын урнаштырырга, сыек пычракларны агызырга, житештерү һәм куллану калдыкларын юл өлешләргә чыгарырга.
- 41 (1). Жир участогы хужасы хужалык корылмалары төзегән очракта, янәшәдәге территориядә төзелеш материалларын вакытында (6 айга кадәр) жыярга рөхсәт ителә. Шулай ук вакытта автотранспорт йөрүе тәэмин ителергә тиеш.
- Яңгыр канализациясә челтәрләргә, күзәтү һәм яңгыр коеларын, су агызу корылмаларын тоту

42.Күзәтү һәм яңгыр кабул итү коелары, жир асты коммуникацияләре коелары, люклар (рәшәткәләр) ябык хәлдә булырга һәм транспортның һәм жәяүлеләрнең куркынычсыз хәрәкәтен тәмин итүче төзек хәлдә тотылырга тиеш.

42.Кабул итү, тупик, күзәтү һәм башка коеларны һәм камераларны саклау, чистарту һәм техник яктан төзек хәлдә тоту аларның хужалары тарафыннан гамәлдәге дәүләт стандартлары таләпләренә ярашлы рәвештә тәмин ителә.

43.Жирлектә яңгыр канализациясенә магистраль һәм квартал эчендәге чөлтәрләрен тоту һәм эксплуатацияләү жирлек бюджетында бу максатларга каралган акчалар чикләрендә махсуслаштырылган оешмалар белән төзелгән килешүләр нигезендә башкарыла.

Яңгыр канализациясенә ведомство чөлтәрләрен тоту һәм эксплуатацияләү тиешле оешмаларның акчалары хисабына башкарыла.

Хужасыз инженерлык коммуникацияләре һәм күзәтү коелары юлларны тотуны гамәлгә ашыручы махсус оешмалар тарафыннан тиешле куркынычсыз хәлдә тотылырга тиеш.

44.Яңгыр канализациясе коллекторларын саклау максатыннан коллектор күчәрешеннән һәр якка 2 м саклау зонасы урнаштырыла.

45.Яңгыр канализациясе коллекторларының саклау зонасы чикләрендә тиешле документларны рәсмиләштермичә һәм эксплуатацияләүче оешма, башка органнар белән язмача килешмичә, гамәлдәге законнарда билгеләнгән очракларда рөхсәт ителми:

45.1.жир эшләрен башкару;

45.2.яңгыр канализациясе чөлтәрләренә зыян китерү, су кабул итү люкларын вату яки жимерү;

45.3.төзелешне гамәлгә ашыру, сәүдә, хужалык һәм көнкүреш корылмаларын урнаштыру;

45.4.сәнәгать, көнкүреш калдыкларын, чүп-чарны һәм башка материалларны ташларга.

46. Урамнарны, биналарны, корылмаларны су басу, суүткәргеч, канализация, яңгыр жайланмалары, системалар, чөлтәрләр һәм корылмалар төзек булмау сәбәпле су агып китүдән бозлар барлыкка килү, шулай ук газоннарга, тротуарларга, урамнарга һәм ишегалды территорияләренә су ташлау, суырту яки агызу рөхсәт ителми.

47.Торак территориясендә суны йота торган коелар һәм парга әйләндерү мәйданчыклары урнаштыру рөхсәт ителми.

48.Яңгыр кабул итүче коелар рәшәткәләре даими рәвештә чистартылган хәлдә булырга тиеш. Аларның үткөрү сәләтен чикләүче рәшәткәләргә һәм коеларны тыгып, тутырырга ярамый. Яңгыр канализациясенә күзәтү һәм яңгыр кабул итү коеларын профилактик тикшерү һәм аларны чистарту елына ике тапкырдан да сирәгрәк башкарылмый. Күзәтү һәм яңгыр кабул итү коеларын чистартканның соң, алынган пычрануның барлык төрләре шунда ук чыгарылырга тиеш.

49.Күзәтү коелары люкларын тоташтыру бер дәрәжәдә башкарылырга тиеш, юллар, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар белән капланган.

Күзәтү коелары люкларының юл өлеше, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар белән 2 см - дан артык булмаган, яңгыр кабул итү коелары белән 3 см-дан артык булмаган тоташу дәрәжәсе тайпылырга мөмкин.

50.Капкачлары яки рәшәткәләре жимерелгән яки юк булган коммуникация коелары, ачыкланганнан соң ук, чөлтәргә эксплуатацияләүче оешма тарафыннан көртәләнергә, тиешле кисәтү билгеләргә белән билгеләнергә һәм билгеләнгән срокларда алыштырылырга тиеш.

51.Инженерлык чөлтәрләрендә планлы эшләр вакытында канализация агынтыларын канализация чөлтәренә иң яқын коеларына, суүткәргеч суына һәм жылылык чөлтәрләреннән суны яңгыр канализациясенә (ул булганда) агызу башкарыла. Юлга су ташлау тыела.

Агып чыгу нәтижеләрен бетерү зыян күргән инженерлык чөлтәрләре хужалары көче һәм акчалары хисабына башкарыла.

52.Яңгыр канализациясе челтэрлэрнең төзек техник торышы өчен жаваплылык (шул исәптән люкларны, рәшәткэләрне вакытында ябу) эксплуатацияләүче оешмаларга йөкләнә.

Техник элемент чараларын тоту

53.Биналарны инженер-техник тәэмин итү өчен билгеләнгән элемент, телевидение, радио, Интернет һәм башка шундый челтэрлэрнең кабель линияләрэн урнаштыру Жир асты ысулы белән башкарыла (траншеяләрдә, каналларда, тоннельләрдә).

54.Тышкы коммуникацияләрне биналарга башка ысул белән (һава, жир өстендәге) үткөрү аларны эксплуатацияләүче оешмаларның тиешле техник шартларын алу шарты белән жир астында урнаштыру мөмкин булмаган очракта гына рөхсәт ителә.

55.Асылмалы элемент линияләрэн һәм һава-кабель үтүләрэн ныгыту сыйфатында кулланырга ярамый:

55.1.автомобиль юлларын төзекләндерү элементлары: юл коймалары, светофорлар, юл билгеләре урнаштыру өчен билгеләнгән элементлар һәм конструкцияләр;

55.2.фасад элементлары, түбэләр, биналар һәм корылмалар стеналары (төтен чыгару, вентиляция, телевидение һәм радионың коллектив кабул итү системалары антенналары, фронтоннар, козырькалар, ишекләр, тәрәзэләр).

56.Рөхсәт ителми:

56.1.элемент кабельләрэн бер бинадан икенчесенә һава ысулы белән жәю вакытында юлларны кисеп чыгу;

56.2.кабель запасларын тарату шкафыннан читтә урнаштырыгыз;

57.Милекчеләр (хужалар) техник элемент чараларын (кабельләр, кабельләрне ныгыту элементлары, бүлү һәм муфта шкафлары һәм башкалар), шулай ук алар ярдәмендә тоташтырыла торган техник жайланмаларны тиешле хәлдә (изоляция тышчасы өзелүгә һәм/яки булмауга, буяу булмауга, коррозиягә һәм/яки механик зыянга юл куймау, чыбыкларны бәйләү һәм/яки аларны терәкләргә төрү яктырту һәм электр тапшыру линияләре).

Тышкы яктырту объектларының (чараларының) эчтәлегә

58.Тышкы яктырту элементларына яктырткычлар, кронштейннар, терәкләр, чыбыклар, кабельләр, энергия чыганаclarы (шул исәптән жыюлар, туклану пунктлары, идарә итү тартмалары) керә.

59.Урамнар, юллар, жәяүлеләр тротуарлары, торак кварталлар, ишегаллары, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмаларның территорияләре, шулай ук ижтимагый һәм торак биналарның аншлаgлары һәм номер билгеләре, юл билгеләре һәм күрсәткечләре, торак мәгълүмат элементлары һәм витриналар тәүлекнең караңгы вакытында яктыртылырга тиеш.

60.Биналар һәм корылмалар хужалары, милек формаларына карамастан, проектлар буенча биналарны һәм корылмаларны архитектура-сәнгать яктырту булуын һәм эшләвен тәэмин итәргә тиеш.

61.Төп майданнарда, магистральләрдә һәм урамнарда, транспорт тоннельләрендә эшләми торган яктырткычлар саны 3 проценттан артмаска тиеш, башка торак пункт территорияләрендә (район билгеләнешендәге урамнар, ишегалды территорияләре) 5 процент, Жир асты жәяүлеләр үтү урыннарында 10 процент көндезгә, шулай ук кичке һәм төнге режимда (10 яктырткычка бер яктырткыч кертелмәгән рөхсәт ителә).

62.Терегөмөшле газ разрядлы лампалар махсус бу максатлар өчен бүлеп бирелгән биналарда сакланырга һәм утильләштерү өчен махсус предприятиеләргә чыгарылырга тиеш.

Күрсәтелгән лампаларны торак чүплекләренә, чүп эшкәртү заводларына чыгарырга ярамый.

- 63.Металл терәкләр, кронштейннар һәм тышкы яктырту жайланмаларының башка элементлары чисталыкта булырга, крен, коррозия очагы булмаска һәм кирәк булганда милекчеләр (хужалар, кулланучылар) тарафыннан буялырга тиеш, әмма өч елга бер тапкырдан да сирәгрәк түгел, һәм төзек хәлдә тотылырга тиеш.
- 64.Бердәм тышкы яктырту системасына тоташтырылган урам һәм йорт яны яктыртуларын тотуны һәм ремонтлауны муниципаль заказны урнаштыру нәтижәләре буенча әлеге төр эшләрне башкаруга конкурс жиңгән вәкаләтле орган яки махсулаштырылган оешма башкара.
- Торак йортларның кереш бүлү жайланмаларына тоташтырылган йорт яны яктыртуын саклау һәм ремонтлауны идарәче оешмалар башкара.
- 65.Тышкы яктырту таянычлары, жәмәгать (тимер юл) транспортының контакт челтәре таянычлары, саклагыч, аергыч коймалар, юл корылмалары һәм юл жиһазлары элементлары буялырга, язулардан һәм теләсә нинди Мәгълүмати-басма продукциядән чистартылырга, төзек хәлдә һәм чисталыкта тотылырга тиеш.
- 66.Тышкы яктырту терәкләрен, жәмәгать (тимер юл) транспортының контакт челтәре терәкләрен алыштырганда, күрсәтелгән конструкцияләр өч тәүлек эчендә челтәр хужалары тарафыннан сүтелергә һәм чыгарылырга тиеш.
- Тышкы яктыртуның жиңмерелгән терәкләрен чыгару юллардагы терәк хужасы тарафыннан шундук, калган территорияләрдә мондый ихтыяж ачыкланганнан соң (демонтажланганнан соң) бер тәүлек дәвамында башкарыла.
- 67.Яктырту терәкләрендә һәм жәмәгать (тимер юл) транспортының Контакт челтәрендә урнаштырылган барлык элементларның һәм объектларның төзек һәм куркынычсыз торышы һәм канәгатьләнәрлек тышкы кыяфәте өчен әлеге терәкләрнең хужасы (хужасы) жаваплы.
- 68.Тышкы яктырту жайланмаларын чыбыклар өзәлгәндә, терәкләр, изоляторлар зыян күргәндә файдалануга рөхсәт ителми.
- Электр чыбыкларының өзәлүе яки терәкләрнең зарарлануы белән бәйле тышкы яктырту жайланмаларының эшендә бозылуларны ачыклаганнан соң ук төзәтергә кирәк.
- 69.Сымнарны һәм кабельләрне тышкы яктырту челтәрләренә һәм жайланмаларына үз белдеге белән тоташтыру һәм тоташтыру рөхсәт ителми.
- 70.Тышкы яктырту объектлары яки тышкы яктырту чаралары белән жиһазландырылган объектлар, шулай ук тышкы яктырту объектларына (чараларына) хезмәт күрсәтүче оешмаларның милекчеләре (хужалары) :
- 70.1.урамнарның, юлларның тиешле яктыртылуын, терәкләрнең һәм яктырткычларның, яктырту жайланмаларының сыйфатын күзәтергә, бозылган яки зыян күргән очракта вакытында ремонт ясарга;
- 70.2.билгеләнгән тәртип буенча яктырту һәм сүндерүне күзәтү;
- 70.3.тышкы яктырту һәм бизәү урнаштыру, урнаштыру һәм эксплуатацияләү кагыйдәләрен үтәгез;
- 70.4.тышкы яктырткычларны вакытында алыштырыгыз.
- 71.Тротуарларда урнашкан мачталар һәм тышкы яктырту терәкләре һәм жәмәгать транспортының контакт челтәре тирәсендәге территорияләргә жыештыру өчен жаваплылык тротуарларны жыештыру өчен жаваплы кешеләргә йөкләнә.
- Трансформатор һәм бүлү подстанцияләренә, автомат режимда эшләүче башка инженерлык корылмаларына (хезмәт күрсәтүче персоналсыз) якин территорияләргә жыештыру өчен жаваплылык әлеге объектлар урнашкан территорияләр хужаларына йөкләнә.

Кече архитектура формаларының эчтәлегә

72. Кече архитектура формаларына монументаль-декоратив бизәү элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндрәү өчен жайланмалар, су жайланмалары, муниципаль жиһазлар, торак пункт территориясендә коммуналь-көнкүреш һәм техник жиһазлар керә.

73. Кече архитектура формаларын тоту бирелгән жир кишәрлекләре чикләрендә, гомуми файдаланудагы территорияләрдә хокук ияләре тарафыннан башкарыла муниципаль заказны урнаштыру нәтижәләре буенча әлегә төр эшләрне башкаруга конкурс жиңгән оешма белән килешү нигезендә вәкаләтле орган тарафыннан тәэмин ителә.

74. Кече архитектура формалары ияләре:

74.1. чисталыкта һәм төзек хәлдә кечкенә архитектура формаларын сакларга;

74.2. язгы чорда кече архитектура формаларын планлы тикшерү, аларны иске буядан, тутыкмадан чистарту, юып, буяу, шулай ук сынган элементларны алыштыру;

74.3. кышкы чорда кечкенә архитектура формаларын, шулай ук аларга якынлашу юлларын кардан һәм боздан чистартырга;

74.4. тигез койма белән комлыкларны жайлаштыру, комлыкларда комны елына бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә үзгәртү;

74.5. балалар, спорт, хужалык мәйданчыклары һәм ял итү мәйданчыклары жиһазларының конструктив элементларының ныклығы, ышанычлылығы һәм куркынычсызлыгы таләпләренә туры килүен күзәтергә;

74.6. фонтаннар эшләгән чорда су өслеген чүп-чардан көн саен чистартуны башкарырга.

75. Рөхсәт ителми:

75.1. кечкенә архитектура формаларын максатсыз куллану (балалар уен мәйданчыкларында өлкәннәрнең ял итүе, спорт мәйданчыкларында кер киптерү һ. б.);

75.2. кече архитектура формаларында теләсә нинди Мәгълүмати-басма продукцияне элдерергә һәм ябыштырырга;

75.3. кечкенә архитектура формаларын һәм аларның конструктив элементларын сындыру һәм бозу;

75.4. фонтаннарда су коенырга.

Стационар булмаган объектларны тоту

76. Стационар булмаган объектларны урнаштыру мондый объектларны урнаштыру схемасы буенча муниципаль хокукий акт белән билгеләнгән тәртиптә башкарыла.

77. Жир участогын арендау срогы тәмамлангач, стационар булмаган объект арендатор тарафыннан сүтелергә, ә жир участогы азат ителергә һәм башлангыч хәлгә китерелергә тиеш.

78. Стационар булмаган объектларның хужалары булган юридик һәм физик затлар:

78.1. аларны ремонтлау һәм буяу. Ремонт проект документациясендә билгеләнгән тышкы күренешне һәм төсне саклауны исәпкә алып башкарылырга тиеш;

78.2. янәшәдәге территориядә яшеллекләренң, газоннарның, бордюр ташының, кечкенә архитектура формаларының (алар булганда) саклануын күзәтергә, әлегә Кагыйдәләрдә билгеләнгән таләпләргә ярашлы рәвештә күрсәтелгән территорияне тотарга;

78.3. стационар булмаган объектлар янында урналар урнаштыру, урналарны көн дәвамында кирәк булганда, әмма тәүлегенә бер тапкырдан да сирәгрәк түгел, калдыклардан чистарту, урналарны елына бер тапкырдан да сирәгрәк буяу.

79. Рөхсәт ителми:

79.1. стационар булмаган объектларга проектларда каралмаган төенчәкләр, козырькалар, навеслар һәм башка конструкцияләр төзү;

79.2. стационар булмаган объектлар янында сәүдә-суыткыч жиһазларын күрсәтегез;

79.3. стационар булмаган объектларда һәм аларның түбәләрендә савыт-саба, товарлар, детальләр, көнкүреш һәм житештерү характерындагы башка әйберләрне жыярга, шулай ук стационар булмаган объектларны склад максатлары өчен куллануырга;

79.4. стационар булмаган объектлар арасындагы янгынга каршы өзеклекләрне жиһазлар, калдыклар белән тутырырга.

Төзелеш эшләрән башкару урыннарын тоту

80. Төзелеш майданчыкларын һәм аларга якин территорияләрне тоту, ремонт, төзелеш һәм башка эш төрләрә тәмамланганнан соң төзекләндерүне торгызу төзүчегә йөкләнә.
- Төзелеш бетмәгән, эш алып барылмый торган объектлар төзелеш челтәрләрә белән ябылырга тиеш
81. Төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләр башланганчы, шулай ук житештерү чорында:
- 81.1. төзелеш майданчыгы территориясенә бөтен периметры буенча башкарма комитетның хокукый актлары таләпләрәнә туры китереп типовой койма урнаштырырга;
- 81.2. төзелеш майданчыгының гомуми тотрыклылыгын, ныклыгын, ышанычлылыгын, эксплуатация куркынычсызлыгын тәмин итү;
- 81.3. төзелеш майданчыгының тиешле техник торышын, аның чисталыгын күзәтергә, пычрактан, кардан, боздан, мәгълүмати-басу продукциясеннән һәм граффитидан вакытында чистартырга;
- 81.4. төзелеш майданчыгы территориясенә кергәндә төзелеш объектының гамәлдәгә төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре таләпләрәнә жавап бирүчә мәгълүмат щитын урнаштырырга һәм аны тиешле хәлдә тотарга;
- 81.5. төзелеш майданчыгы периметры буенча тышкы яктыртуны тәмин итү;
- 81.6. төзелеш майданчыгына төзекләндерелгән керү юлларын, майданчык эчендәгә юлларны һәм урамнарның (юлларның) йөрү өлешенә пычрак һәм чүп-чарны чыгаруны булдырмаучы транспорт чаралары тәгәрмәчләрән чистарту яки юу пунктларын жиһазландырырга;
- 81.7. төзелеш майданчыгы территориясендә каты көнкүреш, эре габаритлы һәм төзелеш калдыкларын жыю өчен контейнерлар һәм (яки) бункерлар булуны тәмин итәргә;
- 81.8. төзелеш майданчыгы территориясеннән билгеләнгән тәртиптә каты көнкүреш, эре габаритлы һәм төзелеш калдыкларын чыгаруны оештыруны тәмин итәргә;
- 81.9. төзелеш майданчыгы территориясеннән жыелган һәм калдыклар булмаган карны билгеләнгән тәртиптә килешенгән махсус билгеләнгән урыннарда чыгаруны тәмин итәргә;
- 81.10. эшләр башкарганда, ел вакытын (кыш, жәй) исәпкә алып, төзелеш майданчыгының янәшәдәгә территориясен, аңа керү юлларын һәм тротуарларны пычрактан, чүп-чардан, кардан, боздан көн саен жыештыруны тәмин итәргә;
- 81.11. эшләр башкарганда жир асты инженер коммуникацияләрәнә, тышкы яктырту челтәрләрәнә, яшеллекләрәнә һәм кече архитектура формаларының саклануын тәмин итәргә.
82. Төзелеш материаллары, жиһазлар, автотранспорт һәм күчмә механизмнар, ярдәмчә биналар, эшчеләрне һәм хезмәткәрләрне вакытлыча табу өчен көнкүреш вагончыклары, төзелеш калдыкларының транспорт партияләрән вакытлыча саклау һәм туплау өчен урыннар төзелеш оештыру проектына ярашлы рәвештә төзелеш майданчыклары чикләрендә урнаштырыла.
83. Рөхсәт ителми:
- 84.1. торақ зонасы янында төзелеш, ремонт, йөкләү-бушату һәм башка эшләрне оештыру һәм үткәрү, тынлыкны бозу белән бергә, гражданның шәхси һәм жәмәгать иминлеген тәмин итү белән бәйлә коткару, авария-тергезелеш һәм башка кичектергесез эшләрден тыш, 23.00 сәгатьтән 7.00 сәгәткә кадәр;
- 84.2. Башкарма комитетның тиешле рөхсәтеннән башка юлларның һәм тротуарларның

йөрү өлөшөн киметү яки ябу;

84.3.чүп-чарны яндыру һәм төзелеш калдыкларын утильләштерү.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау тукталышларын тоту
85.Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау урыннарын (алга таба-тукталыш) һәм аларга якин территорияләренә тоту гамәлдәге төзелеш нормаларына һәм кагыйдәләренә, шулай ук әлегә Кагыйдәләргә ярашлы рәвештә тукталышны урнаштыру өчен бирелгән жир участогының Хокук иясе (алга таба - хужа) тарафыннан башкарыла.

86. Хужалар бурычлы:

86.1.тукталыш территорияләренә бөтен периметры буенча механик тәэсирләргә һәм тышкы мохит тәэсирләренә чыдам булырга тиешле койма урнаштырырга;

86.2.тукталышларның тиешле техник торышын, аларның чисталыгын күзәтергә, пычрактан, кардан, боздан, мәгълүмати-басу продукциясеннән вакытында чистартырга;

86.3.Материалларны жыюга, комплектсыз транспортны саклауга, тукталыш территорияләрендә һәм тукталышларга якин территорияләрдә төрле конструкцияләргә юл куймаска;

86.5.тукталыш территорияләрен гамәлдәге нормалар һәм кагыйдәләр таләпләренә туры килгән яктылыкны тигез бүлүнә тәэмин итүче тышкы яктырту белән жиһазландырырга;

86.6.тукталыш территорияләрендә автомобильләр юуга һәм ягулык-майлау материаллары агып торган автомобильләр тукталышына юл куймаска;

86.7.санитар һәм янгынга каршы кагыйдәләренә үтәп, тукталыш территорияләрен тоту.

86.8.даими рәвештә тирә-як территорияләренә санитар эшкәртү һәм чистарту, калдыкларны жыю өчен контейнерлар (урналар) урнаштыру, каты көнкүреш калдыкларын, карны даими чыгаруны тәэмин итү;

86.9. инвалидларның тукталышлар территориясенә киртәсез керүен тәэмин итү.

Инвалидлар махсус автотранспорт чараларын парковкалау урыннарыннан "Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында"24.11.1995 елгы 181-ФЗ номерлы Федераль законның 15 статьясы нигезендә бушлай файдаланалар.

Торак пункт территориясен бәйрәмчә бизәү

87.Торак пункт территориясен бәйрәмчә бизәү дәүләт һәм башка бәйрәмнәр, мөһим вакыйгалар белән бәйле чаралар үткәру чорында башкарыла.

Бәйрәм бизәлеше дәүләт һәм муниципаль флаглар, лозунглар, гирляндалар, паннолар, декоратив элементлар һәм композицияләр, стендлар, трибуналар, эстрада урнаштыруны, шулай ук бәйрәм иллюминациясе жайланмасын үз эченә ала.

Бәйрәм бизәлеше элементларын эзерләгәндә һәм урнаштырганда, юл хәрәкәтен көйләүнең техник чараларын төшерергә, зарарларга һәм аларның күрүчәнлеген начарлатырга ярамый.

IV. Торак пункт территорияләрен жыештыру тәртибе, шул исәптән төзекләндерү эшләре исемлегә һәм аларны үтәүнең вакытл Торак пункт

территориясен жыештыруга һәм тотуга гомуми таләпләрычалыгы

88. Торак пункт территориясен жыештыру һәм тоту:

1) жәйге чорда 15 апрельдән 14 октябрьгә кадәр;

2) кышкы чорда 15 октябрьдән 14 апрельгә кадәр.

Күрсәтелгән сроклар Башкарма комитет тарафыннан һава шартларына бәйле рәвештә төзәтелә ала.

89.Торак пункт территориясен жыештыру:

1) торак пункт территориясен тоту, жыештыру буенча системалы эшләр;

2) Башкарма комитетның хокукый актларына ярашлы рәвештә бердәнбер массакуләм чаралар (өмәләр).

90. Торак пункт территориясен жыештыру жэйге чорда торак пункт территориясенен пычрануын һәм тузанлылығын киметү максатыннан юып, сугару, сөртү һәм торак пункт территориясен тоту буенча башка эшләр үткөрү юлы белән башкарыла һәм үз эченә ала:

90.1. ясалма япма белән капланган территорияләрне сөртү (коры һава торышында су сибү), урам-юл челтәре объектларының һәм яңгыр канализациясе белән жиһазландырылган ясалма япма белән башка территорияләрнең юл япмаларын тузаннан һәм пычрактан юу. Юл япмаларын, майданнарны, тротуарларны һәм башка ясалма япма белән капланган территорияләрне юып чыгару япманың бөтен кичлегенә башкарыла;

90.2. яңгыр канализациясе рәшәткәләрен чистарту;

90.3. барлык территориядән чүп жыю;

90.4. ел саен, 1 июньгә кадәр, кечкенә архитектура формаларын, бакча һәм урам жиһазларын, урналарны, спорт һәм балалар майданчыкларын, коймаларны, бордюрларны буяу;

90.5. гомуми файдаланудагы территорияләрдә, яшелләндерелгән чикләнгән файдалану һәм махсус билгеләнештәге территорияләрдән тыш, үләнне вакыт-вакыт (үләннең Биеклеге 15 см артык булганда) чабу һәм тәүлек дәвамында чабып алынган үләнне жыю;

90.6. яфрактар төшү чорында коелган яфрактарны жыю һәм тәүлегенә бер тапкыр чыгару;

90.7. чүп-чарны юганнан соң чүп-чардан чистарту.

91. Кышкы чорда гомуми файдаланудагы территорияләрне жыештыру үз эченә ала:

92.1. юл япмаларын һәм тротуарларны кардан, боздан һәм чүп-чардан чистарту;

92.2. тайгаклык яки бозлавык барлыкка килгәч жәяүлеләр зоналарына, баскычларга ком сибү, юл япмаларын бозлавыкка каршы материал белән эшкәртү;

92.3. язгы чорда карны йомшарту һәм эрегән суларны читкә чыгаруны оештыру.

93. Торак пункт территориясендә башкарыла торган урып-жыю эшләренең технологиясе һәм режимнары, һава шартларына карамастан, Транспорт чараларының һәм жәяүлеләрнең тоткарлыксыз хәрәкәтен тәмин итәргә тиеш.

94. Кышкы чорда жәяүлеләр тротуарларын, жир өсте юлларын, баскычларны жыештыру үзенчәлекләре:

94.1. интенсив кар яуган вакытта жәяүлеләр тротуарлары, баскычлар бозга каршы материаллар белән эшкәртелгә һәм чистартылырга тиеш;

94.2. бозлавык барлыкка килгәч, бозлавыкка каршы материаллар белән беренче чиратта баскычлар, аннары тротуарлар эшкәртелә.

Бозга каршы материаллар белән эшкәртү вакыты тайгаклык ачыкланганнан соң дүрт сәгатътән артмаска тиеш;

94.3. калдыктар һәм химик реагентлар белән пычранмаган юеш карны газонга яки бу максатлар өчен алдан билгеләнгән урыннарга, яшеллекләр саклану һәм эрегән сулар агымын тәмин итү шарты белән жыярга рөхсәт ителә.

95. Торак пункт территориясендә рөхсәт ителми:

- 95.1. урамнарда, майданнарда, яшеллекләр белән участкаларда, скверларда, паркларда, газоннарда, пляжларда һәм башка гомуми файдаланудагы территорияләрдә сорить;
- 95.2. гамәлдәге законнарда ярашлы рәвештә жирләү урыннарыннан тыш гомуми файдаланудагы территорияләрдә мемориаль каберлек корылмалары (истәлекле Корылмалар, коймалар) урнаштырырга;
- 95.3. бу максатлар өчен каралмаган урыннарда, шул исәптән муниципаль жәмәгать транспорты маршрутларының соңгы пунктларында транспорт чараларын юарга, салонны чистартырга һәм техник хезмәт күрсәтергә;
- 95.4. биналарны һәм корылмаларны төзекләндерү элементларын, һәйкәлләрне, мемориаль такталарны, агачларны, куакларны, кече архитектура формаларын һәм башка төзекләндерү элементларын жиимергә һәм бозарга, шулай ук аларны үз белдеге белән үзгәртеп корырга, үзгәртеп корырга һәм үзгәртеп корырга;
- 95.5. язулар, рәсемнәр ясау, Мәгълүмати-басма продукцияне ябыштыру һәм элгәндә, жәмәгать транспортын көтү тукталышларына, стеналарга, баганаларга, коймаларга (коймаларга) һәм бу максатлар өчен каралмаган башка объектларга граффити салу;
- 95.6. күчмә милекне бирелгән жир кишәрлекләренен чикләреннән һәм (яки) коймаларыннан читтә сакларга һәм сакларга;
- 95.7. тараны, сәнәгать товарларын һәм башка сәүдә әйберләрен тротуарларда, газоннарда, юлларда урнаштырырга һәм жыярга;
- 95.8. билгесез урыннарда кар туплау;
- 95.9. тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, Корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру аша үз белдеге белән юлларны һәм тротуарларны ябарга.
96. Калдыкларны санкцияләnmәгән урыннарда урнаштырган кешеләр үз хисабына әлеге территорияне жыештырырга һәм чистартырга, ә кирәк булганда жир участогын рекультивацияләргә тиеш.
- Әгәр 20 тәүлек эчендә рөхсәтсез урында калдыклар урнаштырган зат билгеләнмәгән булса, калдыкларны бетерү һәм санкцияләnmәгән чүплек территорияләрен рекультивацияләү әлеге территорияне жыештыру өчен җаваплы оешмалар (яки әлеге төр хезмәтләр күрсәтү килешүдә каралган очракта калдыкларны чыгаруны гамәлгә ашыручы махсулаштырылган оешма) тарафыннан башкарыла.
97. Билгеләнгән тәртиптә бирелмәгән һәм муниципаль милектә булган жир участкаларында (территорияләрдә) стихияле рәвештә барлыкка килгән чүплекләрен бетерү вәкаләтле орган тарафыннан тәэмин ителә.

Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын жыештыру

98. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын (алга таба юлларны) жыештыру даими рәвештә юл өлешен, тротуарларны, парковкаларны (парковка кесәләрен), жәмәгать транспортын көтү тукталышларын, ясалма юл корылмаларын пычрактан, чүп - чардан, кардан һәм боздан чистарту буенча чаралар комплексын үз эченә ала.
99. Язгы-жәйге чорда юлларны жыештыру юуны, сугаруны, тузанлылыкны бетерүне, сөртүне һ. б. үз эченә ала.
- Көзге-кышкы чорда юлларны жыештыру чүп-чарны, карны һәм бозны, пычракны жыештыруны һәм чыгаруны, юлларга ком-тоз катнашмасы сибүне, тротуарларга коры ком сибүне күздә тоту.
- Юл буенда урнашкан 100 урнаны чистарту көненә бер тапкырдан да сирәгрәк, тукталыш майданчыкларында көнгә ике тапкыр башкарыла.
101. Жәмәгать транспортын көтү Павильоны тузанланмаска, буялырга һәм юбылырга, санкцияләnmәгән мәгълүмати-басу продукциясеннән, граффитидан чистартылырга тиеш. Кышкы чорда кардан чистартылырга тиеш.
102. Аерым элементлар буенча жәйге юл жыештыру таләпләре:

- 102.1.юл өлөшө төрлө пычранулардан тулысынча чистартылырга һәм бөтөн киңлек буенча юылырга тиеш. Көйләү сызыклары белән билгеләнгән күчерелмә, резерв полосалар даими рәвештә комнан һәм вак чүп-чардан чистартылырга тиеш;
- 102.2 ике метрлы лотковый зоналарда туфрак-күл наносы һәм пычранулар булырга тиеш түгел. Кечкенә генә ком кисәкчәләре һәм төрлө вак чүп-чар белән пычрануга юл куела, алар махсус машиналарның эш циклы арасында барлыкка килергә мөмкин;
- 102.3.юл кырыен зур габаритлы калдыклардан һәм башка чүп чардан чистартырга кирәк;
- 103.Кышкы юл жыештыру таләпләре:
- 103.1. кышкы чорда юлларны жыештыру:
юлны кардан һәм боздан чистарту, жәмәгать транспортын көтү тукталышлары, карны сөртү, валларга күчерү һәм карны чыгару;
104. Рөхсәт ителми:
- 104.1. тротуарларга, юлларның һәм юлларның йөрү өлөшен кар, квартал эчендәге юллардан, ишегалды территорияләреннән, предприятиеләр, оешмалар, төзелеш майданчыклары, сәүдә объектлары территорияләреннән 8.00 сәгәткә соң чистартыла торган боз, шулай ук юлның йөрү өлөшен жыештыручы кеше белән килешү булмаганда күчерергә яки күчерергә;
- 104.2.техник тоз һәм сыек хлорлы кальцийны бозга каршы реагент буларак тротуарларда, жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, паркларда, скверларда, ишегалларында һәм башка жәяүлеләр зоналарында һәм яшеллекләр белән территорияләрдә кулланырга;
- 104.3.билгеләнгән тәртиптә килешмәгән урыннарда карны чыгару һәм саклау;
- 104.4.кар валлары формалаштыру:
- 1) юллар һәм урамнар киселешендә бер дәрәжәдә һәм тиер юл кичүләре янында күрү өчпочмагы зонасында;
  - 2) жәмәгать транспортын көтү тукталышларынан 20 метр якынарак;
  - 3) транспорт коймалары яки югары бордюр белән жиһазландырылган юл участкаларында;
  - 4) тротуарларда;
  - 5) янәшәдәге территорияләргә керү юлларында;
- 104.5. автотранспорт тәгәрмәчләре белән жирне һәм пычракны юлларга чыгару;
- 104.6. жир, чүп-чар, сыек төзелеш материаллары, жиңел савыт-саба ташырга, юлларны пычратуны булдырмаучы брезент яки башка материал белән капланмаган агачларны йоклатырга, шулай ук төзелеш катнашмаларын һәм эремәләрен (шул исәптән цемент-күл эремәсе, эзбизташ, бетон катнашмалары) аларны юл, тротуар, юл кырыена яки юл кырыена агызу мөмкинлеген булдырмаучы чаралар күрмичә ташырга юл янындагы газон полосасы.

Чистарту, санитария һәм төзекләндерү кешеләрнең ял итү һәм күпләп тору урыннары

105. Кешеләрнең ял итү һәм күпләп тору урыннарына түбәндәгеләр керә:
- 1) майданнар, парклар, скверлар, бульварлар, яр буйлары, торак урманнарда оештырылган ял итү урыннары, пляжлар;
  - 2) актив ял итү һәм тамаша чаралары урыннары стадионнар, уен комплекслары, ачык сәхнә майданчыклары һ. б.;
  - 3) сәүдә объектлары (чашлап сату базарлары, сәүдә комплекслары, стационар булмаган вак ваклап сату чөптәре объектлары комплекслары), жәмәгать туклануы, социаль-мәдәни билгеләнештәге, көнкүреш хезмәт күрсәтү объектлары территорияләре;
  - 4) административ һәм ижтимагый биналарга, учреждениеләргә якын территорияләр.
- 106.Майданнарны, паркларны, скверларны, бульварларны, яр буйларын һәм башка томуми файдаланудагы территорияләргә жыештыру:
- 106.1. кышкы чорда паркларда, бакчаларда, скверларда, бульварларда, яр буйларында һәм башка ял итү зоналарында юлларны жыештырганда, яшеллекләр саклану һәм эрегән сулар

агымын тәэмин итү шарты белән, химик реагентлар булмаган карны алдан билгеләнгән урыннарға вакытлыча туплау рөхсәт ителә.

107. Ваклап сату базарларын чистарту һәм санитар эчтәлек:

107.1. кибет базарлары территорияләре (алга таба базар) төзекләндерелергә, бәдрәфләр, хужалык һәм контейнер майданчыклары, контейнерлар һәм урналар белән жиһазландырылырга, яңгыр һәм эрегән сулар агымы өчен каты тышлыкларга һәм авышлыкларга ия булырга, шулай ук суүткәргеч һәм канализациягә ия булырга тиеш;

107.2. базар территориясен һәм аның тирәсендәге территорияне төп жыештыру ул ябылганнан соң башкарыла. Көндөз патруль жыештыру һәм каты көнкүреш калдыклары белән тулыланган чүп жыю урыннарын чистарту башкарыла;

107.3. жәйге чорда базар территориясендә атна саен дымлы жыештыру мәжбүри рәвештә башкарыла;

107.4. базар территориясе 40 кв. м майданга бер урна исәпләнгән урналар белән жиһазландырыла, өстәвенә, алар арасындагы ара прилавка линиясе буенча 10 м дан артмаска тиеш;

108. Базар территориясендә һәм аның янында урнашкан оешмаларның, сәүдә һәм көнкүреш хезмәт күрсәтү предприятиеләренә, киоскларның, сәүдә палаткаларының һәм павильоннарының эшчәнлегенә каты көнкүреш калдыкларын чыгару һәм урнаштыру буенча хезмәтләр күрсәтүгә килешү төземичә рөхсәт ителми.

109. Сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларын жыештыру һәм санитар тоту:

109.1. сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектлары территорияләрен һәм янәшәдәге территорияләренә тулысынча жыештыру тәүлегенә ике тапкырдан да ким булмаган күләмдә (иртән һәм кич) башкарыла. Көндөз патруль урналарын һәм чүп жыю урыннарын жыештыру һәм чистарту үткәрелә;

109.2. сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларына керү урынында кимендә ике урна урнаштырыла;

109.3. вакытлыча урам сәүдәсе урыннарында 10 м радиуста тирә-як территорияләренә жыештыру үткәрелә. газоннарда һәм тротуарларда савытларны һәм товарларны жыю рөхсәт ителми;

109.4. калдыкларны чыгару тәэмин ителә.

110. Башка сәүдә майданчыклары территорияләрен, стационар булмаган вак ваклап сату чөптәре объектлары комплексларын, социаль-мәдәни билгеләнештәге объектларны жыештыру елның жылы вакытында мәжбүри алдан сугару белән ябылганнан соң башкарыла. Агымдагы жыештыру көн дәвамында башкарыла. Көн сасн каты көнкүреш калдыкларын чыгару тәэмин ителә.

111. Кешеләрнең ял итү һәм күпләп тору урыннарын төзекләндерү:

111.1. кешеләрнең ял итү һәм күпләп яшәү урыннары территориясендә төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә каты катлауларны (плиткалы түшәм яки асфальт рәвешендә), өслекләренә тоташтыру элементларын, яшелләндерү, эскәмияләр, урналар һәм чүп-чар өчен кече контейнерларны, урам техник жиһазларын, яктырту жиһазларын, архитектура-декоратив яктырту жиһазларын, торак пункт мәгълүматларын йөртүчеләрне үз эченә ала, яшелләндерү участкаларын саклау элементлары (металл коймалар, махсус төр тышлыклар һ. б.);

111.2. ял итү һәм күпләп яшәү урыннарының барлык территорияләре, пляжлардан тыш, каты яппа яки чөчелгән үләннәр яки яшеллекләр белән үсемлекләр туфрагы булырга тиеш;

111.3. ял итү һәм күпләп яшелләндерү урыннары территорияләрендә яшелләндерү участкаларын чөчәк бакчалары, газоннар, ялгыз, төркем, гади утыртулар, вертикаль, күп катлы, мобиль яшелләндерү формалары рәвешендә проектларга кирәк;

111.4. кешеләрнең ял итү һәм күпләп тору урыннары бәдрәфләрне урнаштыру һәм тоту таләпләрен үтәп жиһазландырылган һәм эшләүче бәдрәф кабиналары белән комплектлануырга тиеш;

111.5. пычрануга карап, кешелэрнен ял итү яки күпләп булу урыннарында фонтаннарны, буаларны, елга ярларын чистартырга кирәк;

111.6.массакүләм чаралар үткәргәндә аларның оештыручылары чараны үткәрү урынын, аңа якин территорияләрне жыештыруны һәм бозылган төзекләндерүне торгызуны тәмин итәргә тиеш. Чараны үткәрү урынын, аңа якин территорияләрне жыештыру һәм бозылган төзекләндерүне торгызу тәртибе билгеләнгән тәртиптә чараны уздыруга тиешле рөхсәт алу стадиясендә билгеләнә.

117. Ял итү һәм күпләп тору урыннарында кешеләргә рөхсәт ителми:

117.1.саклау, савыт-саба һәм сәүдә жиһазлары моның өчен билгеләнмәгән урыннарда;

117.2.территорияне житештерү һәм куллану калдыклары белән пычрату;

117.3.автотранспорт чараларын юарга һәм ремонтларга, эшкәртелгән ягулык-майлау сыеклыкларын агызырга;

117.4.автостоянкалар, гаражлар, аттракционнар оештыру, билгеләнгән тәртипне бозып реклама конструкцияләре урнаштыру;

117.5.газоннарга, табигый һәм ясалма яшелләндерү объектларына зыян китергез;

117.6.кечкенә архитектура формаларына зыян китерергә һәм аларны билгеләнгән урыннардан күчерергә;

117.7.сыек ризык калдыкларын, сатуратор жайланмаларыннан, ачыткы һәм сыра цистерналарыннан суны тротуарларга, газоннарга һәм торак юлларга агызырга;

117.8. автотранспорт чараларының түләүле тукталышларын оештыру законсыз;

117.9.стационар булмаган объектларны үз белдегә белән урнаштыру;

117.10.тротуарларның асфальт-бетон япмасын, янәшәдәге яшел зоналарның бөтенлеген һәм территорияләрне төзекләндерүнең башка элементларын бозу;

117.11. территориядә сәүдә-суыткыч жиһазларын кую;

117.12.каты көнкүреш калдыкларын идарәче оешмалар белән каты көнкүреш калдыкларын жыю өчен контейнерларга (бункерларга) урнаштыру өчен килешү булмаса, халыктан каты көнкүреш калдыкларын жыю өчен билгеләнгән контейнерларга (бункерларга) жыярга;

117.13.тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, Корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру аша тротуарларны үз белдегә белән ябарга;

117.14.товарны сәүдә объекттыннан читтә кую;

117.15.учаклар кабызу, шул исәптән ачык ут куллануны күздә тоткан чаралар үткәрү, ачык ут белән ризыкны жылылык белән эшкәртү өчен мангаллар һәм башка жайланмалар куллану.

Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен жыештыру, карап тоту һәм төзекләндерү

118. Йорт яны территориясен жыештыру:

118.1. урып-жыю түбәндәге тәртиптә башкарылырга тиеш: тротуарларны, жәяүлеләр юлларын (бозлавык һәм тайгаклык очрагында ком белән сибү), э аннары ишегалды территорияләрен жыештыру;

118.2. урып-жыю, кар яуган вакытта башкарылган кар чистартудан тыш, 8.00 сәгатькә кадәр үткәрелә.

Механизацияле жыештыруны көндез машиналарның тизлегә 4 км/сәг. кадәр булганда үткәргә рөхсәт ителә.

119. Жәйге чистарту:

119.1. йорт яны территорияләрен жәйге жыештыру: кул белән яки махсус машиналар ярдәмендә сөртү, юу яки сугару башлыча иртә, иртәнге, һәм кичке, сәгатьләрдә башкарылырга тиеш;

119.2. тротуарларны юуны бары тик ачык тротуарларда гына башкарырга кирәк, алар турыдан-туры прилотка полосасы белән чиктәш һәм биналардан урамның йөрү өлешенә саба;

119.3. көннөң эссе вакытында тротуарларны су сибү кирәк булганда, эмма тәүлегенә ике тапкырдан да сирәгрәк башкарылырга тиеш.

120. Кышкы чистарту:

120.1. түбәләрдә жыелган кар вакытында жиргә ташланырга һәм прилотка полосасына күчерелергә, ә киң тротуарларда валларга формалашырга тиеш;

120.2. жыелган кар тротуарлардан юл өлешенә, прилотка полосасына, ә ишегалларында склад урыннарына күчеп торырга тиеш;

120.3. квартал эчендәге юллардан күчерелгән карны борт ташына параллель урнашкан өемнәргә һәм валларга салырга яки, кагыйдә буларак, роторлы кар чистарткычлар ярдәмендә юл буйлап жыярга кирәк;

120.4. 6 метрдан артык киңлектәге тротуарларда, урамнарның йөрү өлешеннән газоннар белән аерылган, карны тротуарның уртасына күчерергә рөхсәт ителә;

120.5. карны валларга һәм өемнәргә салу эшләре тротуарларда кар беткәннән соң алты сәгатътән дә соңга калмыйча, ә калган территорияләрдә 12 сәгатътән дә соңга калмыйча тәмамланырга тиеш;

120.6. ком-тоз катнашмалары белән пычранмаган, ишегалларында, квартал эчендәге юлларда, газоннарда һәм жәяүлеләр хәрәкәтенә һәм автотранспорт йөрүенә комачауламаган ирекле территорияләрдә, яшеллекләргә саклауны һәм эрегән суларны читкә алып китүне тәмин иткәндә жыелган карны жыярга рөхсәт ителә;

120.7. тротуарларны һәм квартал эчендәге юлларны кул белән жыештырганда кар тулысынча жыештырылырга тиеш. Камилләштерелгән тышлыклар булмаганда, карны двигатель астына жыярга кирәк, аннан соң аны тыгызлау өчен кар катламы калдырырга кирәк;

120.8. слайд барлыкка килгәч, юл япмаларын ком-тоз катнашмасы белән эшкәртү 0,20,3 кг/м норма буенча бүлүчеләр ярдәмендә башкарылырга тиеш;

120.9. эшкәртелгәннән соң йомшартылган боз барлыкка килү ачык туфракка, агачлар астына яки газоннарга элэгүгә юл куймастан, күчерелергә яки сөртелергә тиеш.

121. Яз житү белән:

121.1. эрегән суны нормаль чыгару өчен кирәк булган урыннарда су агымын тәмин итү өчен канауларны юып чистарту;

121.2. эрегән суны яңгыр челтәренә люкларына һәм кабул итү коеларына системалы рәвештә күчү;

121.3. кар эреп беткәч, ишегалды территорияләрен чүп-чардан, калган кардан һәм боздан чистарту.

122. Күп фатирлы йортның йорт яны территориясен тоту:

122.1. күп фатирлы йортның йорт яны территориясе (алга таба йорт яны территориясе) үз эченә ала:

1) даими чистарту;

2) Күзәтү һәм яңгыр кабул итү коелары, дренажлар, тәлинкалар, үткәрү торбалары люкларын һәм рәшәткәләрен ремонтлау һәм чистарту;

3) инженерлык челтәрләренә күзәтү коеларына, яңгыр су белән тәмин итү чыганакларына (гидрантларга, сулыкларга һ. б.) киртәсез керүне тәмин итү;

4) Каты көнкүреш һәм эре габаритлы калдыкларны жыю һәм чыгару;

5) яшелләндерү һәм булган яшеллекләргә карау;

6) кече архитектура формаларын тоту, агымдагы һәм капитал ремонтлау.

123. Барлык төр калдыклар контейнерларга һәм бункерларга жыелырга тиеш, алар су үткәргич торган тышлыклы контейнер мәйданчыкларында каты көнкүреш калдыклары туплану нормаларына ярашлы рәвештә кирәкле күләмдә урнаштырыла.

124. Күпфатирлы йортларда яшәүче гражданны:

124.1. йорт яны территорияләрендә чисталыкны һәм тәртипне саклау;

124.2. каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны махсус контейнерларга һәм йорт яны территорияләрендә урнашкан махсус мәйданчыкларга гына урнаштырырга.

125. Идарэче оешмалар:

125.1.каты көнкүрөш калдыктары өчөн контейнерлар урнаштыру, э канализацияләнмэгән биналарда моннан тыш сыек көнкүрөш калдыктары өчөн жыентыктар урнаштыру;

125.3.расланган график буенча каты көнкүрөш һәм эре габаритлы калдыктарны чыгару;

125.4.контейнерларны (бункерларны) һәм контейнер майданчыктарын, аларга керү юлларын чисталыкта һәм төзөк хәлдә тоту;

125.5.подъездларга керү урыннарында чүп-чар урналары, эскәмияләр урнаштыру һәм аларны вакытында чистарту;

125.6.слайд участокларны ком-тоз һәм (яки) махсус бозлавыкка каршы катнашмалар белән эшкәртү;

125.7.яшеллекләрне һәм газоннарны саклау һәм квалификацияле карау;

125.9.тышкы яктырту чараларын төзөк хәлдә тоту һәм аларны караңгы төшкәч кабызу.

126. Йорт яны территориясендә рөхсәт ителми:

126.1. яфракларны, калдыктарны һәм чүп-чарны яндырыгыз;

126.2. киём, киём, келәмнәр һәм башка эйберләрне хужалык майданчыгынан тыш элгәннәр;

126.3. контейнер майданчыктарына керү юлларын томалау;

126.4. контейнерларны (бункерларны) урамнарның һәм юлларның йөрү өлешенә, тротуарларга, газоннарга һәм яшел зоналарга урнаштырырга;

126.5. билгеләнгән тәртипне бозып йорт яны территорияләрен үз белдеген белән коймаларга кую;

126.6. ишегалды корылмаларын үз белдеге белән төзү;

126.7. йорт яны территориясен металл ватыктары, көнкүрөш һәм төзелеш калдыктары һәм материаллары, шлак, көл һәм башка житештерү һәм куллану калдыктары белән тутырырга, савытларны жыярга һәм сакларга;

126.8. чүп-чар түгү, калдыктар һәм чүп-чар ташлау;

126.9. автотранспорт чараларының түләүле тукталышын оештыру;

126.10.тимер-бетон блоктар, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру аша квартал эчендәге юлларны үз белдеген белән ябарга;

126.11.машина юу, ягулык һәм майлар агызу, тавыш сигналларын, тормозларны һәм двигательләрне көйләү;

126.12.кеше сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясаучы теләсә нинди эш башкару;

126.13.сәүдә һәм жәмәгать туклануы предприятиеләрен, шул исәптән палаткалар, киосктар, кибетләр, мини-базарлар, павильоннар, жәйге кафелар, житештерү объектлары, автомобильләрне вак ремонтлау буенча предприятиеләр, көнкүрөш техникасы, аяк киеме, шулай ук кунактардан тыш автостоянкалар урнаштырырга;

126.14.йорт яны территориясенә ишегалды эчендәге юллары буенча транспортның транзит хәрәкәтен гамәлгә ашыру;

126.15.учаклар кабызу, шул исәптән ачык ут куллануны күздә тоткан чаралар үткәртү, ачык ут белән ризыкны жылылык белән эшкәртү өчөн мангаллар һәм башка жайланмалар куллану.

127. Идарэче оешмалар:

127.1.яшеллекләрнең саклануы;

127.2.жәй көне һәм коры хава торышында газоннар, чәчәк бакчалары, агачлар һәм куаклар сугарыла;

127.3.газоннарның саклануы һәм бөтенлеге, аларда төзелеш материаллары, ком, чүп-чар, кар, боз кисәкләрә һ. б.;

127.4. яңа агачлар һәм куаклар утырту, юллар челтәрен үзгәртеп планлаштыру һәм жиһазларны билгеләнгән тәртиптә килешенгән проектлар буенча гына урнаштыру, агротехник шартларны үтәү.

128.Йорт яны территориясен төзеклөндөрү:

128.1.Һәр йортның территориясе, кагыйдә буларак,:

1) киём киптерү, киём, келәм һәм көнкүреш эйберләрен чистарту өчен хужалык майданчыгы;

2) олылар ял итү майданчыгы;

3) балалар өчен яшеллөндөрү һәм балаларның жәйге һәм кышкы ялы өчен кирәкле кечкенә архитектура формалары жиһазлары булган балалар уен һәм спорт майданчыклары.

129.Өгәр участок территориясенен зурлыгы рөхсәт итсә, участок чикләрендә этләр йөрү өчен майданчык урнаштырылырга мөмкин.

130.Йорт подъездлары алдындагы майданчыклар, юл һәм жәяүлеләр юллары каты катлаулы булырга тиеш. Каты катлаулар төзөгәндә эрегән һәм яңгыр суларының ирекле агымы мөмкинлеге каралырга тиеш.

131.Торак йортларга кертелгән жәмәгать билгеләнешендәге биналарның керү урыннары йортның торак өлешеннән аерым булырга тиеш, шул ук вакытта персоналның автотранспорт тукталышы ишегалды территориясеннән читтә урнашырга тиеш.

132.Торак йорт ишегалды ягыннан материаллар, жәмәгать биналары өчен продукция йөкләү рөхсәт ителми, анда тәрәзәләр һәм фатирларга керү урыннары урнашкан. Йөкләүне тәрәзәләре булмаган торак йортларның очларыннан, жир асты тоннельләреннән яки ябык теббаркадерлардан, юллар ягыннан башкарырга кирәк.

133.Транспорт чараларын квартал эчендәге территорияләрдә урнаштыру кешеләренен, шулай ук урып-жыю һәм махсус техниканың тоткарлыксыз хәрәкәтен тәэмин итәргә тиеш.

Шәхси торак төзелеше территорияләрен жыештыру

134.Торак йорт хужалары көн саен (шул исәптән кардан) жир участогын һәм аның тирәсендәге территорияне жыештыралар.

135.Шәхси торак төзелеше территориясендә рөхсәт ителми:

135.1.карны этеп чыгару, чүп - чар ташлау, шлак ташлау, йорт территориясеннән читтә сык көнкүреш калдыкларын агызу;

135.2.ишегалды һәм аның тирәсендәге территориядән чистартылган кар һәм бозны юл һәм юлның йөрү өлешенә күчерергә яки күчерергә.

V. территорияне төзеклөндөрү элементларына таләпләр

136.Территорияне төзеклөндөрүнең аерылгысыз компоненты булган территорияне төзеклөндөрү элементлары гамәлдәге закон таләпләренә ярашлы рәвештә проект документациясендә эшләнергә һәм каралырга тиеш.

Мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан территорияләрне төзеклөндөрү элементларына проект документациясе мәдәни мирас объектларын саклау, куллану, популярлаштыру һәм Дәүләт саклау өлкәсендә вәкаләтле органнар белән килештерелә.

Озак вакытлы яки даими кулланыла торган территорияне төзеклөндөрүнең стационар элементлары аларны кул белән күчерү мөмкинлеген булдырмас өчен беркетелергә тиеш.

137.Төзеклөндөрү элементларын, шул исәптән аларны торгызу һәм ремонтлау эшләрен, төзеклөндөрү элементлары хужалары башкара.

Яшеллөндөрү

138.Яшеллекләр территорияне төзеклөндөрүнең мәжбүри элементы булып тора.

Төзеклөндөрү эшләре алып барганда, булган яшеллекләрне махсус саклау кирәк.

139.Торак территориясендә ике төрле яшеллөндөрү кулланыла ала: стационар үсемлекләрне туфракка утырту һәм мобиль үсемлекләрне махсус күчмә савытларга (контейнерлар, вазондар һ.б.) утырту.

Стационар һәм мобиль яшеллөндөрү архитектура-ландшафт объектларын (газоннар, бакчалар, чәчәк бакчалары, куяклар һәм агачлар белән майданчыклар һ.б.) табигый һәм ясалма рельеф элементларында, түбәләрдә (түбә яшеллөндөрү), биналар һәм корылмалар фасадларында (вертикаль яшеллөндөрү) булдыру өчен кулланыла.

140. Яшеллэндерү объектларын тоту-яшеллэндерелгән территорияләрне төзеклэндерү элементларын һәм яшеллэндерелгән агачларны карау, күләмле корылмаларның конструктив элементларының эһәмиятсез деформацияләрен һәм зарарлануларын бетерү, шулай ук жәйге һәм кышкы вакытта күчмә кечкенә формаларны жыештыру буенча эшләр комплексы.

141. Яшеллек хужалары бурычлы:

141.1. яшеллекләрне саклау һәм квалификацияле карау;

141.2. жәйге вакытта коры һава торышында газоннарны, чәчәк бакчаларын, агачларны һәм куакларны сугаруны тәэмин итәргә;

141.3. газоннарның саклануын һәм бөтенлеген тәэмин итү;

141.4. яшеллэндерү объектларында сулыклар булганда аларны чисталыкта тотарга һәм аларны капитал чистартуны 10 елга бер тапкырдан да сирәгрәк башкарырга;

142. Яшеллэндерелгән территорияләрдә рөхсәт ителми:

142.1. төзелешләрне урнаштыру, аларның эшләвен һәм хезмәт күрсәтүен тәэмин итү өчен билгеләнгән төзелешләрдән тыш;

142.2. агачларны һәм куакларны үз белдеген белән утырту һәм кисү, газоннарны һәм чәчәк бакчаларын юк итү;

142.3. агачларга һәм башка яшеллекләргә гамаклар, тирбәлешләр, турниклар, кер киптерү өчен баулар элдерергә, агачларга реклама һәм мәгълүмат щитлары һәм такталары, реклама һәм башка мәгълүмат урнаштыру өчен билгеләнгән күтәрү конструкцияләре, объектларга хәрәкәт юнәлеше күрсәткечләре, афишалар, белдерүләр, агитация материаллары, техник конструкцияләр, юл хәрәкәтендә катнашучыларны мәгълүмат белән тәэмин итү чаралары беркетергә, баганалардан, коймалардан, реклама щитларыннан, электр чыбыкларыннан, лампалардан, чәнечкеле коймалардан тартмалар;

142.4. стационар булмаган объектлар, шулай ук юл сервисы объектлары урнаштырырга, шул исәптән елның нинди вакытына карамастан автостоянкалар һәм парковкалар урнаштырырга;

142.5. төзелеш һәм башка материалларны, калдыкларны, чүп-чарны, бозлавыкка каршы материалларны һәм башка зарарлы матдәләрен, шулай ук ком һәм бозлавыкка каршы реагентлар белән пычранган карны, боз кисәкләрен жыярга;

142.6. бакчалар өчен казу;

142.7. йорт хайваннары газоннарында һәм чәчәк бакчаларында йөрегез;

142.8. яфракларны, үләнне, ботакларны яндырырга, шулай ук аларны тартмаларга һәм башка су үткәрү жайланмаларына күчерергә;

142.9. чүп-чарны һәм чүп-чарны газоннарга ташлагыз;

142.10. учаклар кабызу, шул исәптән ачык ут куллануны күздә тоткан чаралар үткәрү, ачык ут белән ризыкны жылылык белән эшкәртү өчен мангаллар һәм башка жайланмалар куллану;

142.11. сок, резин чыгару өчен агачларны кисегез, аларга башка механик зыян китерегез;

142.12. яшеллэндерелгән территорияләрдә урнашкан скульптураларны, эскәмияләрен, коймаларны, урналарны, балалар һәм спорт жиһазларын бозарга;

142.13. агач тамырларын агач ботагыннан 1,5 метр ераклыкта ачып, агач муеннарын туфрак яки төзелеш калдыклары белән капларга.

Капкалар

143. Саклык жайланмасы төзеклэндерүнең өстәмә элементы булып тора.

144. Капкачлар:

1) максатларга (декоратив, саклагыч, аларның комбинациясе);

2) биеклек (Төбән 1,0 м, уртача 1,11,7 м, биек 1,83,0 м);

3) материалның төренә (металл, тимер-бетон һ. б.);

4) күз өчен үткәрүчәнлек дәрәжәсе (ачык, саңгырау);

5) стационарлык дәрәжәсе (даими, вакытлыча, күчмә) һәм башка коймалар.

Стеналарны проектлау аларның урнашуына һәм билгеләнешенә бәйле рәвештә гамәлдәге дәүләт стандартлары, сертификацияләнгән эйберләр каталоглары, шәхси проектлау проектлары буенча башкарыла.

145. Мәдәни мирас объектлары территорияләрен саклау элге территорияләр өчен билгеләнгән шәһәр төзелеше регламентларына ярашлы рәвештә башкарылырга тиеш.

Өслеген каплау

146. Жир өслеген каплау торак пункт территориясендә Куркынычсыз һәм уңайлы хәрәкәт шартларын тәмин итә, шулай ук торак пункт төзелешенә архитектура кыяфәтен формалаштыра.

Төзәтү максатларында түбәндәге төр тышлыклар билгеләнгән:

- 1) каты (капиталь) тышлыклар монолит яки жыелма тышлыклар, шул исәптән асфальт - бетоннан, цемент-бетоннан, табигый таштан башкарыла;
- 2) табигый хәлдә булган табигый яки ясалма сыек Материаллардан (шул исәптән ком, вак таш, гранит чәчүләр, керамзит, резина валчыклар), тыгызланган яки бәйләүче материаллар белән ныгытылган коры катнашмалардан ясалган йомшак (капиталь булмаган) тышлыклар;
- 3) газон япмалары үлән япмаларын эзерләү һәм утыртуның махсус технологияләре буенча башкарыла торган япмалар;
- 4) катнаш тышлыклар тышлыклар комбинациясеннән торган тышлыклар (газонга баткан рәшәткәле плитка яки газон рәшәткәсе, яки йомшак тышлык).

147. Япма төрләрен сайлау аларның максатчан билгеләнеше буенча башкарылырга тиеш:

- 1) каты мөмкин булган чик йөкләнешләренә, хәрәкәт характерын һәм составын, проектлау вакытында гамәлдә булган янгынга каршы таләпләренә исәпкә алып;
- 2) аерым территорияләренә (шул исәптән балалар, спорт мәйданчыкларын, этләр йөрү өчен мәйданчыкларны, йөрү юлларын) төзекләндергәндә аларның үзенчәлекле үзлекләрен исәпкә алып, йомшак;
- 3) газонлы һәм иң экологик яктан чиста дип кушылган.

Каты катлауларның кырыйлы өслеге булырга тиеш, коры хәлдә тоташу коэффициенты 0,6 дан ким булмаска тиеш, дымлы хәлдә 0,4 дән ким булмаска тиеш.

Өстәлләрне берләштерү

148. Өстәлләр тоташу элементларына гадәттә төрле борт ташлары, пандуслар, баскычлар, баскычлар керә.

Борт ташлары

149. Юл борт ташлары тротуар һәм юл өлеше тоташуында урнаштырыла, юл өлеше дәрәжәсеннән норматив рәвештә 150 мм-нан ким булмаган югарылык белән, ул тышлык өслеген ремонтлау очрагында да сакланырга тиеш.

Автотранспортның газонга бәрелүен булдырмас өчен, юлның газон белән капланган урыннарында югары борт ташын куллану кирәк.

Жәяүлеләр коммуникацияләрен газон белән тоташтырганда бакча бортын урнаштырырга мөмкин, ул газон дәрәжәсеннән 50 мм-нан да ким булмаган аралыкта 0,5 м-дан да ким булмаган аралыкта артып китә, бу газонны саклай һәм пычрак һәм үсемлек чүп-чарларының япмага элгүен кисәтә, аның хезмәт итү вакытын арттыра.

Жәяүлеләр зоналары территориясендә табигый материалларны (кирпеч, агач, ташлар, керамик борт һ.б.) төрле типтагы тышлыкларны бизәү өчен куллану мөмкин.

Баскычлар, баскычлар, пандуслар

150. Жәяүлеләр коммуникацияләренә авышлыгы 60 промилледан артык булганда баскычлар урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

Төп жәяүлеләр коммуникацияләрендә сәламәтлек саклау учреждениеләре һәм башка күпләп йөрү объектлары, инвалидлар һәм картлар йортлары урнашкан урыннарда

баскычлар һәм баскычлар 50 промилледан артык авышлыкта каралырга тиеш, аларны пандус белән озата барырга тиеш.

Бордюр пандусының авышлыгы 1:12 дип кабул ителә.

Баскычларның беренче баскычларының кыры төшү һәм күтәрелү вакытында ачык контраст төсмерле полосалар белән аерып күрсәтергә кирәк.

Бер марш эчендә тышкы баскычларның барлык баскычлары баскычларның киңлегә һәм күтәрелү биеклегенә буенча бертөрле урнаштырыла.

Пандусны саклаучы конструкцияләр булмаганда, 75 мм биеклектәге саклагыч бортик һәм култыклар каралырга тиеш.

Пандус башында һәм ахырында юлның горизонталь өлешләре тирә-юньдәге өслектән текстура һәм төс белән аерылып тора.

Баскычның яки пандусның ике ягында 800920 мм биеклектә кул белән каплау өчен уңайлы һәм стенадан 40 мм ераклыктагы түгәрәк яки турыпочмаклы кисәктәге култыклар каралган.

Мәйданчык

151. Торак пункт территориясендә түбәндәге мәйданчыклар урнаштырыла: балалар уеннары, өлкәннәр ялы, спорт белән шөгьльләнү, чүп жыю урыннары урнаштыру, эгеләргә йөртү һәм өйрәтү, автомобильләр тукталышлары.

Теркәлгән мәдәни мирас һайкәлләренен һәм аеруча саклана торган табигый территорияләренен саклау зоналары чикләрендә мәйданчыкларны урнаштыруны һайкәлләргә саклау, табигаттән файдалану һәм әйләнә-тирә мохитне саклау вәкаләтле органнары белән килештерергә киңәш ителә.

Йорт яны территорияләре, кагыйдә буларак, балалар уен һәм спорт мәйданчыклары белән тәмин ителергә тиеш. Мәйданчыклар төзек һәм травма куркынычсыз инвентарь белән тәмин ителергә тиеш.

Балалар мәйданчыклары

152. Балалар мәйданчыклары төрле яшь төркемнәре өчен аерым мәйданчыклар яки яшь кызыксынулары буенча зоналаштырылган комплекслы уен мәйданчыклары буларак оештырыла.

Балалар мәйданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә түбәндәгеләргә үз эченә ала: йомшак япма төрләр, мәйданчыкның өслеген газон белән тәртипкә келдирү элементлары, яшелләндерү, уен жиһазлары, эскәмияләр һәм урналар, яктырту жиһазлары.

Торак йортлар һәм жәмәгать биналары тәрәзәләреннән мәктәпкәчә яшүстәге балалар мәйданчыклары чикләренә кадәр ара 10 метрдан, кече һәм урта мәктәп яшеннән 20 метрдан, комплекслы уен мәйданчыкларыннан 40 метрдан, спорт - уен комплексларыннан 100 метрдан ким булмаска тиеш.

Балалар уен мәйданчыклары контейнер мәйданчыкларыннан 20 метрдан да ким булмаган ераклыкта урнаштырылырга тиеш.

153. Балалар мәйданчыклары:

153.1. симметриягә вакытта ком белән капланган өслек планы булырга тиеш;

153.2. иртә белән регуляр рәвештә сөртегез һәм дымланыгыз;

153.3. буялырга, коймаларны һәм корылмаларны буяу елына бер тапкырдан да сирәгрәк башкарылмаска тиеш, э ремонт кирәк булганда;

153.4. транзит жәяүлеләр хәрәкәтеннән, юллардан, борылыш мәйданчыкларыннан, кунаклар тукталышларыннан, калдыклар өчен контейнерлар урнаштыру мәйданчыкларыннан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлыча саклау участкаларыннан аерып куелырга.

Травматизмнан саклану өчен мәйданчык территориясендә тамырлар яки түбән ботаклар, жир өстендәге иске, кисеп алынган жиһазлар (туктаклар, фундаментлар) калдыклары,

жиргә тирәнәйтелмәгән металл аралар (кагыйдә буларак, турниклар һәм тирбәлешләр) булырга тиеш түгел.

Янәшәдәге территорияләрне реконструкцияләгәндә балалар майданчыклары территориясендә эш алып бару һәм төзелеш материалларын жыю рөхсәт ителми.

Яктырту жиһазлары, кагыйдә буларак, майданчык урнашкан территорияне яктырту режимында эшләргә тиеш.

2,5 м биеклектә яктырту жиһазларын урнаштыру рөхсәт ителми.

Уен жиһазларын урнаштыру норматив куркынычсызлык параметрларын исәпкә алып башкарылырга тиеш.

154. Балалар майданчыкларын тоту һәм аларны куркынычсызлык белән тәмин итү өчен жаваплылык аларны эксплуатацияләүчеләргә йөкләнә.

Спорт майданчыклары

155. Спорт майданчыклары халыкның барлык яшь төркемнәрендә физкультура һәм спорт белән шөгьльләнү өчен билгеләнгән.

Спорт майданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: йомшак яки газон төрләре (Жәйге чорда), спорт жиһазлары.

Спорт майданчыклары яшелләндерелә һәм челтәрле койма белән эйләндереп алына.

Яшелләндерү майданчык периметры буенча урнаштырыла, вертикаль яшелләндерүне кулланырга мөмкин. Капканың биекlege 2,53 м тәшкил итә, майданчыклар бер - берсенә тоташкан урыннарда биекlege 1,2 м дан ким түгел.

Спорт жиһазлары спорт, физкультура майданчыкларында яки рекреацияләр составында махсус жиһазландырылган жәяүлеләр коммуникацияләрендә (Сәламәтлек сукмаклары) урнаштырыла.

Махсус физкультура снарядлары һәм тренажерлары рәвешендәге спорт жиһазлары заводта эшләнгән дә, жәрәхәтләр алуны булдырмаучы махсус эшкәртелгән

өслеге булган бүрәнәләрдән һәм бруслардан эшләнгән дә булырга мөмкин (жимерекләр, тишекләр булмау һ.б.).

Урнаштыру вакытында сертификатланган жиһаз каталоглары белән житәкчелек итәргә кирәк.

Ял итү майданчыклары

156. Торак төзелеш территориясендә тыныч ял итү һәм өлкәннәр өчен өстәл уеннары өчен ял итү майданчыклары оештыру мөмкин. Торак йортларның тәрәзәләреннән тыныч ял итү майданчыклары чикләренә кадәр ара 10 метрдан да ким булмаса тиеш, шау - шулы өстәл уеннары майданчыклары 25 метрдан да ким булмаса тиеш.

Ял итү майданчыгында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге гадәттә: каты япма төрләрен, майданчыкның өслеген газон белән тоташтыру элементларын, яшелләндерүне, ял итү өчен эскәмияләрне, эскәмияләрне һәм өстәлләрне, урналарны (һәр эскәмиядә ким дигәндә бер), яктырту жиһазларын үз эченә ала.

Майданчыкның тышлыгын плиткалы түшәм рәвешендә проектлау киңәш ителә. Ял итү майданчыкларын һәм балалар майданчыкларын берләштергәндә балалар уеннары зонасында каты төр япма урнаштыруга юл кую киңәш ителми.

Парк территориясендә үлән дә ял итү өчен майданчык-болыннар оештырылырга мөмкин.

Эт йөртү майданчыклары

157. Этләрне йөртү майданчыклары вакаләтле органнар белән килешенгән урыннарда билгеләнгән тәртиптә урнаштырыла.

Этләр йөрү майданчыгы территориясендә төзекләндерү элементлары исемлегенә төрле төрдәге тышыклар, койма, эскәмияләр, урна, эскрементларны утильләштерү өчен контейнер, яктырту һәм мәгълүмати жиһазлар керә. Периметраль яшелләндерүне күздә тотарга киңәш ителә.

Этләр йөрү өчен майданчыклар микрорайонның һәм яшеллектән Азат торак районның гомуми файдаланудагы территорияләрендә, метрополитен линияләренә техник зоналарында һәм гомуми торак магистральләрендә, 110 кВттан артмаган көчәнешле

электр тапшыру линияләре астында, беренче һәм икенче билбауларның су белән тәмин итү чыганаclarы санитар зонасыннан читтә урнаштырылырга тиеш.

Торак билгеләнештәге территорияләрдә урнаштырыла торган этләр йөрү майданчыкларының зурлыгы 400600 кв.м, башка территорияләрдә 800 кв. м. кадәр кабул ителә, төзелеш шартларында булган территориаль мөмкинлекләрдән чыгып, майданчыкларның кечерәк күләме кабул ителергә мөмкин.

Майданчык чигеннән торак һәм ижтимагый биналар тәрәзәләренә кадәр ара 25 метрдан ким булмаска тиеш, ә балалар учреждениеләре, мәктәпләр, балалар, спорт майданчыклары, ял итү майданчыклары участкаларына кадәр 40 метрдан ким булмаска тиеш.

Площадканың коймасы, кагыйдә буларак, биекlege 1,5 метрдан ким булмаган жинел металл челтәрдән эшләнә. стена элементлары һәм секцияләре арасындагы ара, аның аскы кыры һәм жир хайванга майданнан китәргә яки үзенә жәрәхәтләр китерергә мөмкинлек бирмәскә тиеш.

Майданчык территориясендә майданчыктан файдалану кагыйдәләре белән мәгълүмати стенд урнаштырылырга тиеш.

158. Йорт хайваннары хужалары үз йорт хайваннары экскрементларын жыештыралар һәм утильләштерәләр.

Хайван хужалары үз хайваннарының башка хайваннарга һәм кешеләргә куркыныч йогынтысын булдырмаска, шулай ук санитар нормаларга ярашлы рәвештә тирә-юньдәгеләргә тынлык тәмин итәргә, гамәлдәге санитар-гигиена һәм ветеринария кагыйдәләрен үтәргә тиеш.

Автостоянкалар майданчыклары

159. Торак пункт территориясендә автостоянкаларның түбәндәге төрләре урнашкан: кыска вакытлы һәм озак вакытлы автомобильләр саклау.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы Саклау участогында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: каты катлаулар, өслеген тоташтыру элементлары, коймалар, урналар яки чүп өчен кечкенә контейнерлар, яктырту жиһазлары, мәгълүмати жиһазлар (күрсәткечләр).

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участкаларына керү юллары жәяүлеләр юлларының төп юнәлешләре белән киселергә тиеш түгел.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участогы аша транзит жәяүлеләр юлларын оештыру рөхсәт ителми.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакыт саклау участогы калган территориядән 3 м киндәктәге яшеллекләр белән аерып куелырга мөмкин.

Кече архитектура формалары

160. Кече архитектура формаларын урнаштыру биналар һәм корылмаларны төзү, реконструкцияләү һәм капитал ремонтлау проект документациясенә "төзекләндерү" бүлеге, шулай ук төзекләндерү проектлары яки эскиз тәкъдимнәре нигезендә башкарыла.

Кече архитектура формаларын проеклаганда һәм сайлаганда сертификацияләнган эйберләр каталогларыннан файдалану киңәш ителә. Тарихи төзелеш зоналары, торак пунктның үзәк үзәге, күп функцияле торак үзәкләре һәм зоналар өчен кече архитектура формалары шәхси проект эшләнмәләре нигезендә проектланырга тиеш.

161. Кече архитектура формаларына төп таләпләр булып:

161.1. архитектура һәм ландшафт тирәлеге характерына, территорияне төзекләндерү элементларына туры килү;

161.2. материалларның югары декоратив һәм эксплуатацион сыйфатлары, тышкы мохит тәэсирен исәпкә алып, аларны озак вакыт давамында саклау;

161.3. ныклык, ышанычлылык, конструкция куркынычсызлыгы.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары

162. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары.

162.1. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзек һәм эстетик яктан каралган булырга тиеш.

Тышкы мәгълүмат чаралары, учреждение такталары һәм режимлы такталардан тыш, вәкәләтле орган белән килешенгән паспорт нигезендә һәм аңа тулысынча туры китереп урнаштырыла һәм файдаланыла.

Тышкы реклама һәм мәгълүматны урнаштыру чаралары хужалары аларның тиешле торышын күзәтергә, аларны вакытында ремонтларга һәм тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштыру урынын жыештырырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүматны урнаштыру чараларын реклама яки мәгълүмат хәбәрэн урнаштырмыйча урнаштыру һәм эксплуатацияләү, мәгълүмат кырына зыян китерү, шулай ук тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын полиэтилен пленка һәм башка материаллар белән ябыштыру, ябыштыру рөхсәт ителми.

Реклама яки мәгълүмати конструкция хужасы территорияне төзекләндерүне һәм (яки) фасадның тышкы кыяфәтен монтажлаганнан соң (демонтажлаганнан соң) өч тәүлек дәвамында торгызырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүматны урнаштыру чаралары, аларда фундамент блогы булганда, фундамент блогы белән бергә сүтелергә тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын аларга беркеткәндә корылмаларга һәм объектларны биззүгә зыян китерү, шулай ук аларның бөтенлеген, ныклығын һәм тотрыклылыгын киметү рөхсәт ителми.

162.3. Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары түбәндәгечә булырга мөмкин:

- дивар структурасы;
- декоратив панно;
- консоль конструкциясе;
- түбә конструкциясе;
- витрина конструкциясе;
- учреждение тактасы;
- режимлы такта;
- модульле конструкция;
- стела;
- калкан конструкциясе;
- флаг композициясе;
- махсус конструкция.

162.4. Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларына гомуми таләпләр:

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларын проектлау, эзерләү һәм урнаштыру Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре), аларны саклау һәм куллану турында Россия Федерациясе законнары таләпләренә туры китереп башкарылырга тиеш;

Тышкы мәгълүмат чараларында мәгълүмат Россия Федерациясенен дәүләт теле һәм Татарстан Республикасының дәүләт телләре турындагы закон таләпләрен үтәп урнаштырылырга тиеш;

Ике һәм аннан да күбрәк телләр кулланылган очракта текстлар эчтәлеге һәм техник бизәләше буенча бертөрле булырга, грамоталы һәм аңлаешлы итеп башкарылырга тиеш.

Гражданнарның белдерүләре, мәдәни һәм спорт чаралары афишалары өчен жайланмалар

163. Игъланнар, мәдәни һәм спорт чаралары афишаларын урнаштыру гражданнарның күпләп булган урыннарында һәм жәяүлеләр зоналарында урнаштырыла торган махсус тумбаларда, щитларда һәм стендларда гына рөхсәт ителә.

Игъланнар өчен стендлар аерым торган объектлар рәвешендә яки биналарда яки корылмаларда эленеп торган калканнар рәвешендә урнаштырыла ала.

VI. Коммуникациялар төзөгәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләрен башкаруга төп таләпләр

164.Жирне казу яки юл япмаларын ачу белән бәйлә эшләр (жир асты коммуникацияләрен жәю, реконструкцияләү яки ремонтлау, баганалар һәм шпунт салу, электр тапшыру, элементә, яктырту терәкләрен урнаштыру (алмаштыру), туфракны планлаштыру, инженерлык эзләнүләре вакытында эшләү һәм башка эшләр) язма рәхсәт булганда гына башкарыла (производствого ордер жир эшләре), вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән.

165.Жирлек территориясен төзекләндерү белән бәйлә Жир, төзелеш һәм ремонт эшләрен оештыру һәм үткәрү тәртибе, жир эшләрен башкаруга ордер рәсмиләштерү һәм алу Муниципаль хокукый актларның билгеләнгән таләпләренә туры китереп башкарыла.

166.Яшеллекләрне сүтү яки күчереп утырту кирәк булганда, билгеләнгән тәртиптә Башкарма комитет боерыгын рәсмиләштерергә һәм яшеллекләрне сүтү яки күчереп утыртуны гамәлгә ашырырга кирәк.

167.Торак пункт юллары буенча хәрәкәтне вакытлыча чикләү яки туктату вәкаләтле орган биргән рәхсәт нигезендә башкарыла, юлның ике ягында да заказчылар һәм эш житештерүчеләр, эш сроклары, мөмкин булган урау маршрутлар турында барлык кирәкле мәгълүматларны үз эченә алган мәгълүмат щиты мәжбүри урнаштырыла. Күрсәтелгән щитның формасы һәм эчтәлегә рәхсәт бирү буенча муниципаль хезмәт күрсәтүнен тиешле административ регламенты белән билгеләнә.

168.Коммуникацияләрне төзөгәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләрен үткәрү үз белдегә белән кабул ителә.

VII. Арзан мохиткә махсус таләпләр

169.Торак мохитне, урамнарны һәм юлларны төзекләндерү объектларын, мәдәни-көнкүреш хезмәт күрсәтү объектларын проектлаганда, өлкәннәр һәм инвалидлар өчен торак пунктлар мохитенә керү мөмкинлеген, әлегә объектларны өлкәннәр һәм инвалидлар хәрәкәтенә ярдәм итүче элементлар һәм техник чаралар белән жиһазландыруны күздә тотарга киңәш ителә.

Өлкән яшьтәгеләрнең һәм инвалидларның хәрәкәтенә ярдәм итүче техник чаралар һәм жиһазлар проектлау, төзү, урнаштыруны яңа төзелештә заказчы тарафыннан расланган проект документациясенә ярашлы рәвештә башкарырга киңәш ителә.

VIII. Биналарның (аларда урнашкан урыннарның) һәм корылмаларның милекчеләренә янәшәдәге территорияләренә төзекләндерүдә катнашу тәртибе

170.Торак пункт территорияләренә тиешле санитар торышын тәэмин итү, әйләнә-тирә мохитне пычранудан саклау һәм саклау чараларын гамәлгә ашыру максатларында торак пункт территорияләре аларны жыештыру һәм санитар тоту өчен хужалык субъектларына һәм физик затларга янәшәдәге территорияләр сыйфатында беркетелә.

171.Территорияләренә (жир кишәрлекләрен) жыештыру, чистарту һәм санитар тоту буенча эшләр башкару бурычлары физик һәм юридик затларга, аларның оештыру-хокукый формасына карамастан, түбәндәге тәртиптә йөкләнә, әгәр законда яки килешүдә башкасы каралмаган булса:

171.1.идарәче оешмалар күп фатирлы йортларның йорт яны территориясе, шулай ук күп фатирлы йорт территориясе алдындагы жир участогы төп фасад ягынан 5 м радиуста яки урамның йөрү өлешенә кадәр (объект юл буенда урнашкан очракта);

171.2.социаль өлкә учреждениеләре (мәктәпләр, мәктәпкәчә учреждениеләр, мәдәният, сәламәтлек саклау, физкультура һәм спорт учреждениеләре) бирелгән жир участогы чикләрендәге территорияләр, шулай ук учреждение территориясе алдындагы жир участогы төп фасад ягынан 10 м радиуста яки урамның йөрү өлешенә кадәр (объект юл буенда урнашкан очракта) башка яклардан 10 м радиуста;

171.3.күп фатирлы торак йортларда урнаштырылган торак булмаган биналарны эксплуатацияләүче затлар, идарәче оешма белән килешү булмаган очракта, биналарның бөтен озынлыгы буенча, киңлегә буенча 10 м аралыкта яки юлның бордюрына кадәр (объект юл буенда урнашкан очракта) янәшәдәге территорияне жыештыралар;

171.4.сәнэгать предприятиялэре һәм барлык милек формасындагы оешмалар аларга керү юллары, тротуарлар, аларга якын урнашкан коймалар, санитар - күзәтү зоналары. Предприятиелэрнең санитар-күзәтү зоналары гамәлдәге санитар кагыйдәләр һәм нормалар таләпләренә туры китереп билгеләнә;

171.5.төзүче 50 м радиустагы төзелеш мәйданчыкларының янәшәдәге территорияләре һәм аларга керү юллары 50 м радиуста гамәлдәге төзелеш нормаларына һәм кагыйдәләренә ярашлы рәвештә;

171.6.торак йортлар хужалары бирелгән жир участогы чикләрендәге территорияләр (яки жир участогы билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта жир участогы чиге буенча) һәм йорт хужалыгы алдындагы территория 5 метр ераклыкта яки урамның йөрү өлешенә кадәр (объект юл буенда урнашкан очракта);

171.7.стационар булмаган объектлар (лоткалар, киосклар, павильоннар һәм башка стационар булмаган сәүдә объектлары) һәм сезонлы кафелар хужалары объектны урнаштыру өчен бирелгән жир участогы территориясә һәм аның тирәсендәге территория урынның тышкы чигеннән 10 метр ераклыкта һәм урамның йөрү өлешенә кадәр(объект юл буенда урнашкан очракта);

171.8.базарларның, сәүдә һәм жәмәгать туклануын оештыруның идарәче компанияләре (рестораннар, кафелар, кишетләр) бирелгән жир участогы чикләрендәге территорияләр һәм участок чикләреннән алып урамның йөрү өлешенә кадәр (объект юл буенда урнашкан очракта)50 м радиустагы янәшәдәге территория;

171.9.биналарның, корылмаларның милекчеләре яки башка хокук ияләре бина периметры буенча, бирелгән жир участогы корылмасы яки чиге буенча һәм участок чикләреннән һәм урамның йөрү өлешенә кадәр (объект юл буенда урнашкан очракта)10 м радиустагы янәшәдәге территория;

171.10.автомобиль юлына бүлөп бирелгән полоса чикләрендә һәм башка жир участокларында урнашкан ягулык салу станцияләре бирелгән жир участогы чикләрендәге территорияләр һәм участок чикләреннән һәм урамның йөрү өлешенә кадәр 50 м радиустагы янәшәдәге территорияләр;

171.11.гараж кооперативлары бирелгән жир участогы чикләрендәге территорияләр, участок чикләреннән һәм урамның йөрү өлешенә кадәр 50 м радиустагы территория һәм аларга керү юллары;

171.12.жирләү урыны бирелгән жир участогы чикләрендә һәм участок чикләреннән 10 м радиустагы янәшәдәге территория;

171.13.гумуми файдаланудагы территорияләр бурычлар вәкаләтле органнарга йөкләнә;

171.14.жир кишәрлекләренә хокук ияләре бирелгән жир кишәрлеге чикләрендәге территорияләр (яки жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, жир кишәрлегенә чынлыкта барлыкка килгән чиге буенча) һәм жир кишәрлегенә тышкы чигеннән 5 метр ераклыкта яисә урамның йөрү өлешенә кадәр (объект юл буенда урнашкан очракта)янәшәдәге территорияләр;

171.15.автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау тукталышлары хужалары бирелгән жир участогы чикләрендәге территория һәм аның тирәсендәге территория жир участогының тышкы чигеннән һәм урамның йөрү өлешенә кадәр 10 м ераклыкта (объект юл буенда урнашкан очракта).

IX. Йорт хайваннарын һәм кошларын тоту

172.Йорт хайваннарын һәм кошларны тоту өченче затларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен бозмаска тиеш.Йорт хайваннары һәм кошлар китергән зыян өчен жаваплылыкны аларның хужалары РФ гамәлдәге законнары нигезендә билгели.

173.Йорт хайваннары хужалары үз йорт хайваннары экскрементларын жыештыралар һәм утильләштерәләр.

174.Торак пунктта яшәүчеләргә авыл хужалыгы хайваннарын (бозаулар, сарыклар, кәжәләр, дунгызлар һәм башкалар) һәм кошларны йорт яны участкалары булган шәхси торак йортлар территорияләрендә тоту рөхсәт ителә.

175. Барлык продуктив хайваннар (эре мөгезле терлек, кәжә, сарык, дуңгыз, ат) хайван хужалары булган гражданның яшәу урыны буенча ветеринария учреждениеләрендә ел саен теркәлгә тиеш.

176. Йорт хайваннарын көтү жирле үзидарә органнарының норматив-хокукый акты белән билгеләнгән көтү урыннарында, хужасы күзәтүе астында яки Аның кушуы буенча башка кеше тарафыннан рөхсәт ителә.

177. Йорт хайваннарын йөртү 7.00 сәгатътән 23.00 сәгатъкә кадәр рөхсәт ителә. Башка вакытта йөргәндә хужалар урамнарда һәм йорт ишегалларында тынлыкны тәмин итү өчен чаралар күрергә тиеш.

178. Этләрне торак һәм изоляцияләнгән биналардан гомуми ишегалларына һәм урамга кыска аркан һәм муенса белән генә чыгарырга мөмкин, өч айга кадәрге пөсиләрдән тыш.

179. Хужалар йорт хайваннары һәм кошлар белән ишегалларын, тротуарларны, урамнарны, паркларны, газоннарны, балалар мәйданчыкларын, скверларны, мәйданнарны, шулай ук торак йортларның подъездларын пычратуга юл куймаска тиеш. Этләр, мәчеләр һәм башка вак хайваннарны йөрткәндә, хужаның үзендә йорт хайваннарының табигый тизәкләрен тулысынча жыештыруны тәмин итүче кирәк-яраклар булырга тиеш, алар мәйданчыклардагы чүп контейнерларына ташланырга тиеш.

180. Этне арбадан бары тик йөрү урыннарында гына төшерергә мөмкин. Махсус бүлеп бирелгән мәйданчыклар булмаганда, жирле үзидарә органнарының норматив-хокукый акты белән билгеләнгән чүлләрдә, калкулыкларда һәм башка урыннарда йөргә рөхсәт ителә.

181. Этләрне яхшы кәртәләнгән мәйданчыкларда яки торак пункт территориясеннән читтә генә өйрәтергә мөмкин.

182. Йорт хайваннарын юллар буенча тәүлекнең якты вакытында гына куып чыгарырга кирәк, шул ук вакытта аларны мөмкин кадәр юлның уң чигенә якынак юнәлтәргә кирәк. Йорт хайваннарын асфальт белән капланган юлларда, туфрак юллар һәм сукмаклар буенча куып йөрү мөмкинлеген булганда, йөртү тыела.

183. Йорт хайваннарын урамда калдырганда, терлек хужалары яшеллекләрен бозудан килгән зыянны һәм терлек көтүенә киткән чыгымнарны каплайлар.

184. Йорт кәжәләре бары тик Йорт яны территориясендәге законнарда яки көтүлек хужалары күзәтүе астында тотылырга тиеш.

185. Рөхсәт ителми:

1) хайваннарны балалар мәйданчыкларына, мәктәп территорияләренә, балалар бакчаларына, ашханәләргә, поликлиникаларга, азык-төлек кибетләренә кертергә;

2) йорт хайваннарын пляжларда йөртү һәм сулыкларда коену;

3) тыю язую булганда хайваннарны учреждениеләргә кертергә;

4) хайваннарны һәм кошларны торак пунктлар территориясендә озата йөрмичә чыгарырга;

5) алкоголь исерек булган кешеләргә, шулай ук ундүрт яшкә кадәрге кешеләргә хайваннарны йөртү;

6) йорт хайваннарын һәм кошларын балконнарда, лоджияләрдә, торак йортларның гомуми файдалану урыннарында (якындагы фатирлар коридорларында, баскыч ячейкаларында, чердакларда, подвалларда һәм башка ярдәмче биналарда) даими тоту;

7) йорт хайваннарын торак пункт территориясендә моның өчен билгеләнгән урыннардан тыш табу, уздыру урыннарыннан тыш махсус чаралар (күргәзмәләр һ.б.).

186. Йорт хайваннары һәм кошлар хужалары бурычлы:

1) терлекчелек продуктларының ветеринария-санитария ягыннан хайваннар авыруларын кисәтүне һәм куркынычсызлыкны тәмин итүче хужалык һәм ветеринария чараларын гамәлгә ашырырга, әйләнә-тирә мохитне терлекчелек калдыклары белән пычратуга юл куймаска, шулай ук ел саен янадан теркәү чорында мәжбүри дөвалау-профилактика чараларын үткәрергә;

2) хайваннарның кайда булуын даими контрольдә тоту;

3) хайваннар авырганда һәм аларның үлеме очрагында, шулай ук аларның гадәти булмаган тәртибе булганда ветеринария учреждениеләре белгечләренә кичекмәстән хәбәр итәргә. Алар килгәнче авыру билгеләре булган хайваннарны изоляцияләргә;

4) ветеринария белгечләре таләпләре буенча хайваннарны тикшерү, диагностик тикшеренүләр, саклагыч прививкалар һәм дэвалау-профилактика эшкәртүләре өчен бирергә.

187. Үлгән терлекләрне жирләү махсус оешма тарафыннан махсус билгеләнгән урында башкарыла.

188. Үз территориясендә сакчы этләре булган оешмалар:

1) этләрне гомуми нигездә теркәү;

2) этләрне нык бәйләнештә тоту;

3) килүчеләрнең хайваннарга керү мөмкинлеген булдырмау;

4) этләрне эш туктатылганнан бирле Яхшы көртәләнгән территориядә яки гомуми файдалану территориясеннән көртәләнгән территориядә, территориягә кергәндә кисәтүче язу булганда гына бәйләп төшерергә.

189. Жәмәгать урыннарында ярдәмчеләре булмаган караучысыз калган хайваннар тотылырга тиеш.

190. Караучысыз хайваннарны тоту мондый хайваннарны тапкан махсуслаштырылган предприятие яки жирле үзидарә органнары белән төзелгән килешү буенча башка кеше тарафыннан башкарыла ала.

191. Караучысыз хайваннарны тоту буенча чараларны гамәлгә ашыру хайваннарга гуманлы мөнәсәбәт һәм жәмәгать эхлагы нормаларын үтәү принципларына нигезләнә.

192. Рөхсәт ителми:

а) хайваннарны фатирлардан һәм шәхси йортлар территориясеннән судның тиешле карарысыз тартып алырга;

б) этләрне кибетләрдә, даруханәләрдә, коммуналь хезмәт күрсәтү предприятиеләрендә һ. б. бәйдән төшерергә.;

в) ветеринария органнары күрсәтмәсез тозақлар һәм башка тоту чаралары куллану.

Х. кагыйдәләр таләпләренен үтәлешен контрольдә тоту

193. Физик һәм юридик затлар, вазыйфай затлар торак пункт территориясен төзекләндерү буенча әлеге Кагыйдәләр белән билгеләнгән таләпләренә үтәүне тәэмин итәргә тиеш.

194. Әлеге кагыйдәләрне бозу административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы нигезендә жаваплылыкка тартыла (федераль законнарда һәм Россия Федерациясенен башка норматив хокукий актларында каралган нормалар һәм кагыйдәләрне үз эченә алган әлеге кагыйдәләр нигезләмәләреннән тыш, аларны үтәмәгән өчен административ хокук бозулар турында Россия Федерациясе кодексы нигезендә жаваплылык билгеләнгән).

195. Төзекләндерү өлкәсендә законнар һәм муниципаль хокукий актлар таләпләрен үтәмәгән яки тиешенчә үтәмәгән өчен жаваплылыкка тарту кешене күрсәтелгән таләпләренә үтәүдән һәм рөхсәт ителгән бозуларны бетерүдән азат итми.